

**РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ВИШИ СУД У БЕОГРАДУ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА РАТНЕ ЗЛОЧИНЕ
БЕОГРАД**

Пословни број: К-По₂ 22/2010.

**ТРАНСКРИПТ АУДИО ЗАПИСА
СА ГЛАВНОГ ПРЕТРЕСА ОД 23. априла 2012. године**

УТВРЂУЈЕ СЕ да су на главни претрес приступили:

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Шта је са тужиоцем?

- пуномоћник оштећених адвокат **Марина Кљајић,**
- браниоци оптужених адвокат **Милорад Константиновић бранилац оптуженог Деветака, Гордана Живановић бранилац оптужених Деветака и Јована Димитријевића, Слободан Живковић бранилац оптужених Девчића, Стојановића и Бачића, Градимир Налић бранилац оптуженог Радојчића, Војислав Вукотић бранилац оптуженог Крњајића, Борис Зорко бранилац оптужених Миодрага Димитријевића и Влајковића, Никола Рашић по заменичком пуномоћју адвоката Јасмине Живић бранилац оптуженог Перића, Бранко Димић бранилац оптужених Јосиповића и Николајидиса, Бранислава Фурјановић бранилац оптужених Косијера и Стевановића,**
- сви оптужени.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Само да сачекамо тужиоца. Дobar дан.

Заменик тужиоца за ратне злочине Веселин Мрдак.

Суд доноси

РЕШЕЊЕ

Да се главни претрес ОДРЖИ.

Претрес је јаван.

Главни претрес се наставља у 14 часова и 40 минута.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Тужилац је најавио прецизирање оптужнице. Изволите тужиоче.

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА: Пре давања завршне речи поштовани суде, уважене колеге извршићу одређено чињенично прецизирање оптужнице. Одмах да кажем да се највећи тог прецизирања односи на изостављање појединих чињеничних навода, а у преосталом делу се ради о стриктном јасном раздвајању навода који се тичу директног и евентуалног умишљаја. Ја сам доставио текст такве оптужнице, прецизиране оптужнице где сам навео да се измене односе само на оно што је болдовано, како кажу наши записничари, односно што је црним словима наглашено уз напомену да је и у тим деловима да се ради о истом чињеничном опису и највећим делом о ономе што је већ претходно написано, односно наведено у прецизираној оптужници. Е сад ја могу конкретно навести поједине делове из ове прецизиране оптужнице али пошто је достављена одбрани молио бих суд да видимо да се изјасни одбрана да ли треба нешто посебно да наводимо. Примера ради, рецимо тачка II под 2 е) за оптуженог Милана Радојчића и Милана Девчића у петнаестом реду изостављене су речи „наредио да се“ и тако даље, него само „рекао“. У другим деловима прецизиране оптужнице само је стриктно наведено раздвајање између директног и евентуалног умишљаја и на крају под IV 4.б) је само део чињеничног навода прецизније наведен који се односи на оптуженог Петронија Стевановића и Александра Николајидиса, у другим деловима нема ни најмање битних измена у овој оптужници.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Ево ја сам ово пре суђења погледала ове измене, суштина целе измене оптужнице је за оптуженог Милана Радојчића да је тужилац одустао од наредбе за убиство Ђуре Антоловића, за Петронија Стевановића и Александра Николајидиса прецизирано за учествовање у убиству неутврђеног броја лица, стављено најмање једног код оптуженог Александра Николајидиса, најмање пет код оптуженог Петронија Стевановића, и за све који одговарају за минско поље тужилац је прецизирао директан умишљај за нечовечно поступање и евентуални умишљај за наступање теже последице, ето то. Да ли ће се одбрана у вези овога, оптужени изјашњавати данас на претресу или у завршној речи? Да ли има потребе или нема у вези овога јер је.

Адв. ВОЈИСЛАВ ВУКОТИЋ: Ево не могу на брзину, знате, да се снађем овде али колико сам схватио у односу на Жељка Крњајића није било никаквих измена.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Нема ништа, ево ја сам сад поменула на које се оптужене односи, значи нема Жељка Крњајића.

Адв. ВОЈИСЛАВ ВУКОТИЋ: Добро, само сам то хтео. Хвала, извините.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Ако се нико од оптужених неће изјашњавати онда да пређемо на завршну реч тужиоца.

Адв. ВОЈИСЛАВ ВУКОТИЋ: Само још нешто судија.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Изволите.

Адв. ВОЈИСЛАВ ВУКОТИЋ: Чисто технички, да ли је могуће да кад будемо излагали завршну реч.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Да се осврнете на то?

Адв. ВОЈИСЛАВ ВУКОТИЋ: Да, да седимо.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Шта да?

Адв. ВОЈИСЛАВ ВУКОТИЋ: Да не би стајали, знате.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Па ја сам то и хтела да кажем у завршној речи пошто неки имају лаптопове и тако даље, није неопходно да стојите него да седите сви.

Адв. ВОЈИСЛАВ ВУКОТИЋ: Јер има папира и неко слабије види.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Јесте и неки ће читати и тако даље.

Адв. ВОЈИСЛАВ ВУКОТИЋ: А то је једна ствар, а друго сам исто хтео да Вас замолим госпођо председнице и веће наравно, кад буде тужилац изложио своју завршну реч да ли би могли некако да благовремено добијемо тај транскрипт да би евентуално могли да...

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Он ће да излаже, ја мислим 100 страна му је завршна реч, то ће да траје и данас и сутра, тако да тужилац може да нам подели па да уручимо свима.

Адв. ВОЈИСЛАВ ВУКОТИЋ: То би добро било, то је најједноставније судија.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Тужилаштво нека онда умножи за све.

Адв. ВОЈИСЛАВ ВУКОТИЋ: Ми ћемо платити трошкове умножавања.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Добро.

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА: Да ли може на ЦД па да скидате?

Адв. ВОЈИСЛАВ ВУКОТИЋ: Немојте ЦД ми је компликован, фотокопирање колега најбоље. Добро, ајде решићемо то.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Ископираће суд онда на крају за све, ако тужилаштво нема средстава.

Адв. ВОЈИСЛАВ ВУКОТИЋ: Хвала Вам судија.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Реците.

Адв. БОРИС ЗОРКО: Поштовани суде, ја сад морам да кажем да нисам сигуран уопште да ли је ово оптужница коју смо ми добили претходно после четири године суђења актуелна оптужница или је то ова оптужница јер просто треба да се направи нека веза са та два акта. Оптужница може бити само једна, тако да не разумем зашто поштовани колега нама није дао овде једну сублимирану оптужницу да знамо са чим имамо посла пошто су овде два конкретно одвојена акта, ја заиста не знам која је оптужница од ове две на правној снази.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Па то је потпуно идентичан текст.

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА: Јесте ли погледали значи прецизирану оптужницу и то што сте добили сада?

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Ово што је болдовано то је прецизирано и ја сам управо појаснила, значи за све ове са минског поља облик виности је значи мењан, за Милана Радојчића није ништа мењано, одустао тужилац да сте наредили убиство Ђуре Антоловића и за њих двојицу појаснио утврђен број лица један односно пет, ето то је то неко прецизирање.

Адв. БОРИС ЗОРКО: У реду, хвала.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Добро, ако од оптужених нико нема ништа да изјасни се у вези овога да тужилац, изволите можете да пређење на завршну реч.

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА: Ја се унапред извињавам у једном делу излагања завршне речи стајаћу, а кад то буде проблем ја ћу се обратити већу да седнем.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Ја мислим да можете да седнете и с обзиром да сте рекли да је то на 100 страна Ваша завршна реч, кад буде требало пауза тражите паузу, пошто то очигледно данас неће бити готово.

Адв. ГОРДАНА ЖИВАНОВИЋ: Да ли може још једна техничка молба пре него што колега крене?

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Изволите.

Адв. ГОРДАНА ЖИВАНОВИЋ: Има ли могућности да добијемо воде?

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Шта да добијете?

Адв. ГОРДАНА ЖИВАНОВИЋ: Воде, уз Вашу одговорност, а нашу дисциплину.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Па ја се надам да има могућности, не очекујем да ћете се поливати као на другим суђењима.

Адв. ГОРДАНА ЖИВАНОВИЋ: Хвала, ваљда нећемо.

Члан већа судија ТАТЈАНА ВУКОВИЋ: Проспе се случајно па оде на микрофон, зато.

Адв. ГОРДАНА ЖИВАНОВИЋ: Па просто да се трудимо да.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Добро, изволите тужиоче.

РЕЧ СТРАНАКА

Заменик тужиоца за ратне злочине Веселин Мрдак у завршној речи изјављује:

Поштовани суде, уважене колеге, поштована председавајућа, током овог поступка изведени су сви неопходни и могући докази у вези са предметном оптужбом.

Овај суд, односно ово судско веће је правилно и законито спровело целокупан поступак, имајући притом максимално разумевање за многобројне доказне предлоге (саслушано је преко **200** сведока, прибављена је многобројна документација) уз коректно поштовање права оптужених на фер и правично суђење, мада мислим, да би оно било и раније окончано да није било познатих процесних проблема, изазваних делимично злоупотребом процесних права појединих оптужених и њихових бранилаца.

Оцењујући све изведене доказе, сматрам да се основано може закључити да су на несумњив начин утврђене све битне чињенице и околности наведене у прецизираној оптужници, које и објективно и субјективно представљају обележје кривичног дела ратног злочина против цивилног становништва из члана 142 став 1 КЗ СРЈ.

Мишљења сам да се сви можемо сложити да је ово, цењено и чињенично и правно до сада један од **најсложенијих** и **најкомпликованијих** кривичних поступака за ову врсту кривичних дела вођених пред нашим правосудним органима. Кад то кажем, пре свега мислим да се овде не ради о једном догађају, него о виšekратним догађањима у времену од скоро месец дана, великом броју учесника – оштећених, сведока, оптужених, припадника различитих структура – мештана, добровољаца, војске, што све потврђује и чињеница да је ово суђење евидентирано на преко **16.000** страница у транскриптима.

На почетку истичем неколико, мислим за све, неспорних чињеница и околности.

Наиме, почев од пролећа 1991. године па до краја те године, у Републици Хрватској, тада једној од федералних чланица, формално још увек у саставу СФРЈ, одвијао се оружани сукоб између ЈНА и оружаних формација у њеном саставу и под њеном контролом, са једне стране, и са друге, организованих оружаних формација Збора народне гарде и МУП-а Републике Хрватске. Имајући у виду правила међународног права садржаног у IV Женевској конвенцији о заштити грађанских лица за време рата од 12.08.1949. године и допунским протоколима (Протокол I и II) уз наведену Конвенцију, наведени сукоб имао је карактер **немеђународног** односно **унутрашњег** оружаног сукоба.

Напад на Ловас и стављање под контролу овог насеља и оближње територије, само је једна од тактичких радњи ЈНА на том подручју (Товарник, Сотин и др.), а које су се одвијале у склопу операције под колоквијалним називом „**Вуковарска операција**“. Иначе, Ловас је насеље које је пре почетка оружаних сукоба бројало око 1.600 становника, од чега преко 86% хрватске националности, око 8% српске и остатак Југословена и других националности. Насеље се налази у Републици Хрватској, конкретно у Источној Славонији, непосредно уз границу са Републиком Србијом (Западни Срем).

Изнесене чињенице и околности, мада **општепознате**, произилазе из исказа готово свих учесника инкриминисаних догађања – оптужених, оштећених, сведока, документације из архивске грађе Војног архива и других војних органа – Команде Прве војне области, Команде Прве пролетерске гардијске механизоване дивизије и Команде Друге пролетерске гардијске механизоване бригаде, те није било потребе да се утврђују и неким другим доказима, јер би то било и непотребно и нецелисходно, што би у крајњем водило одуговлачењу поступка.

Узгред напомињем, да није сврха овог и осталих сличних кривичних поступака да утврђују у ширем контексту поводе, мотиве, узроке и последице социјално-историјског, политичког и државно-националног карактера, мада је неспорно да је конгломерат наведених чињеница и околности проузроковао општепозната трагична догађања на просторима бивше Југославије, па између осталог и догађаје у Ловасу, обухваћене овом оптужбом. Оваквих и сличних догађања кривично правног карактера било је много у сукобима између свих зараћених страна. Међутим, сврха овог кривичног поступка (а и других сличних поступака) јесте да се поводом конкретних догађања, објективно дефинисаних временом и простором утврде релевантне чињенице и околности, те да се у сагласности са њима утврди индивидуална кривица сваког од оптужених, и да им се потом одмере одговарајуће казне у складу са Законом.

Трагична догађања у насељу Ловас током октобра и новембра месеца 1991. године која су предмет ове оптужбе и овог поступка, имају одређену

предисторију, највећим делом везано за активности и улогу оптуженог **Љубана Деветака**.

Наиме, оптужени Љубан Деветак је родом из Ловаса, био је настањен у Ловасу, али пре отпочињања оружаних сукоба у Хрватској доселио се у Нову Пазову, где је имао приватну фирму. И поред приватног бизниса, ангажовао се и политички. Учествовао је у оснивању Српске демократске странке Крајине (СДС).

У Новој Пазови основана је 1989. године и Странка српске народне одбране, чији је председник био Мирко Јовић. Ова странка и њен председник лично су се на почетку оружаних сукоба у Хрватској ангажовали на прикупљању добровољаца и њиховом слању на територију Хрватске, конкретно Источне Славоније као на пример Борово насеље, Тења, Маркушица, Ада и други. Послове око прикупљања и слања добровољаца оперативно је водио потпредседник СНО и председник Одбора за безбедност Милорад Бастаја.

У лето 1991. године, оптужени Деветак је примио као избеглице неколико мештана Ловаса српске националности, међу њима и оптужене Милана Девчића и Жељка Крњајића. У исто време он упознаје највећи број политички релевантних људи Славоније, Барање и Западног Срема, али остварује личне контакте и са лицима на високим позицијама у војсци и МУП-у (међу њима и са генералом Вуком Обрадовићем и пуковником Душаном Лончаром). Са наведеним референцама, оптужени Деветак је имао све предуслове да са великим ауторитетом буде ангажован у договорима око прикупљања добровољаца и њиховом довођењу у Ловас. Тачније речено, прво у Товарник где је доведена прва група добровољаца, која се припремала за напад, а потом и учествовала у нападу на Ловас, али и друге групе, која је дошла у Ловас дан након његовог заузимања, односно запоседања.

Наведене чињенице и околности утврђују се на основу дела исказа оптуженог Деветака, затим оптужених Александра Николајидиса, Петронија Стевановића, Милана Радојчића, Жељка Крњајића, те сведока Милорада Бастаје, Славка Ступара, Борислава Михајловића, Слободана Марковића, Никице Главочевића, Љубодрага Јелића, и Душана Лончара.

Износећи своју одбрану током истраге и претреса, оптужени Љубан Деветак је више пута навео да је од друге половине септембра па до 10.10.1991.године неколико пута долазио у Товарник, те да је 07.10.1991. године довео главнину групе добровољаца, која је учествовала у нападу на Ловас, заједно са Милорадом Бастајом, и то пре свега захваљујући доктору Велимиру Бранковићу, председнику СДС-а за Србију, иначе у то време директору „Галенике“, који им је дао аутобус за превоз добровољаца, јер је Деветак био личност од поверења. Наведени део исказа оптуженог Деветака је сагласан исказу сведока **Милорада Бастаје**, који је осим наведеног, између осталог истакао да му је оптужени Деветак одмах по ослобођењу Ловаса у просторијама СНО затражио помоћ, јер је ситуација у Ловасу конфузна, те да су се потом договорили да се сутрадан у Ловас упути и

друга група добровољаца. **Оптужени Александар Николајидис** је у својој одбрани на главном претресу навео да су им се у седишту СНО-а у Новом Пазови, у присуству од око 50-так добровољаца обратили Мирко Јовић и Љубан Деветак и том приликом рекли да у Ловасу има око 200-300 Зенги – Усташа, који малтретирају српски народ, због чега добровољци треба да иду у Ловас и помогну том народу. **И оптужени Милан Радојчић** у делу своје одбране такође је навео да је оптужени Љубан Деветак прикупио и довео добровољце у Товарник. **Оптужени Петроније Стевановић** је и у истрази и на главном претресу између осталог навео да је њих, као добровољце прикупио Љубан Деветак преко странке Мирка Јовића, те да им је у Пазови, у ресторану, одржао говор и рекао да ће бити награђени. Том приликом Јовић им је између осталог рекао да их предају Љубану Деветаку, да ће им он бити командант и да имају опасан посао у окружењу. **И оптужени Жељко Крњајић** је у својој одбрани на главном претресу навео да је дана 07.10.1991. године у Товарнику добровољце довео оптужени Љубан Деветак, заједно са Мирком Јовићем и Милорадом Бастајом, додајући да је приликом доласка добровољаца, оптужени Деветак ишао и код пуковника Душана Лончара. **Сведок Славко Ступар** је између осталог навео да је оптуженог Љубана Деветака упознао у Пазови, преко СНО-а и Мирка Јовића, и да је са њим отишао из Пазове у Товарник, затим да је Љубан Деветак неколико пута долазио код њих у Товарник, и да је био на састанку на којем је договорен напад на Ловас. **Сведок Слободан Марковић**, иначе један од добровољаца, који је учествовао у нападу, између осталог је навео у истрази да је добровољце у Товарнику дочекао Љубан Деветак. **Сведок Никица Главочевић** је навео у истрази да је дан пре напада, у Товарник код добровољаца долазио оптужени Деветак и да им је рекао да ће сутра бити напад. **Сведок Љубодраг Јелић** је навео да је Љубана Деветака упознао на путу од Пазове до Товарника и да га је касније видео у Товарнику кад су вршене припреме за напад на Ловас. **Сведок Борислав Михајловић** је у истрази навео да се са Деветаком упознао на свечаној седници скупштине СНО-а у „Сава Центру“, а **сведок Душан Лончар** да је са оптуженим Деветаком наводно само разговарао о ангажовању добровољаца са подручја Славоније.

У погледу битних чињеница везаних за ангажовање оптуженог Љубана Деветака на прикупљању и слању добровољаца у Ловас, искази свих оптужених и сведока су апсолутно сагласни, није било ни једног разлога да им се не поверује, па се може тврдити да су наведене чињенице на несумњив начин утврђене. Истина, све наведене и утврђене чињенице саме по себи не представљају обележје кривичног дела ратног злочина, али у ширем контексту објашњавају активности и улогу оптуженог Љубана Деветака, почев од 10.10.1991. године када је Ловас заузет, па и наредних неколико дана током октобра и новембра месеца 1991. године.

Припреме за напад на Ловас и напад

Ради несметаног одвијања „**Вуковарске операције**“, која је стварно започела нападом на Товарник 20.09.1991. године; односно запоседањем овог места 23.09.1991. године, ЈНА је настојала да око путног правца Товарник – Вуковар, отклони опасност од напада снага ЗНГ и МУП-а

Хрватске и наоружаног становништва у овим местима. Ради остваривања овог циља вођени су и преговори са представницима Кризног штаба у Ловасу о предаји наоружања које је становништво овог места поседовало, као и ловачко и друго лично наоружање, које је раније највећим делом легално набављено, или је набављено у кампањи набављања наоружања преко ХДЗ-а. Према изјавама већег броја саслушаних сведока у току доказног поступка, међу њима и неких од непосредних учесника у овим преговорима, након више сусрета представника ЈНА и Кризног штаба Ловаса па и постигнутих договора, предаја наоружања није извршена.

У таквој ситуацији, снаге ЈНА су одлучиле да запоседну територију Ловаса највећим делом под претњом силе, или уз примену силе у пропорцији која би одговарала реално процењеној опасности по снаге ЈНА и истовремено обезбедила максималну могућу заштиту живота свих људи и материјалних добара на том подручју.

Наређењем Стр. Пов.бр.851-25 од 09.10.1991.године, командант 1.пгмд.генерал-мајор Драгољуб Аранђеловић наређује својој 2.пгмбр да изврши извиђање и организацију напада на село Ловас, да се напад на Ловас решава властитим снагама и да се организација напада изврши у поподневним сатима 10.10.1991. године.

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА: Молим вас само да у даљем току излагања код помињања ове бригаде само ћу наводити Друга бригада да не бисмо губили време око овог гломазног назива.

Командант Друге бригаде пуковник Лончар, својим наређењем Стр.Пов.бр.350-1 од 09.10.1991. године, наређује напад на Ловас садејством снага бригаде које пружају подршку и снага ТО и милиције Товарник, које као саставни део ове бригаде улазе у село. Уједно напомињемо да је, и према исказу једног броја сведока, високих војних официра, као нпр. пуковника Ђокића, али и према налазу и мишљењу вештака Антића, наведена наредба најблаже речено, неспретно и непромишљено у једном делу формулисана, примера ради – „извршити чишћење села од припадника ЗНГ-а и МУП-а, као и становништва које је непријатељски настројено“.

Одређење ТО и милиције Товарник произилази из тада још важећих решења у систему општенародне одбране, по којој месне снаге ТО и милиције садејствују јединицама ЈНА на терену на којем се затекну јединице ЈНА и по наредбама команди тих јединица. Међутим, у новонасталој ситуацији, затечене снаге ТО и милиције у Товарнику су се оружаном супротставиле снагама ЈНА, па су са јединицама ЈНА у нападу на Ловас садејствовале снаге новоформиране станице милиције и ТО Товарник, као формације САО Славоније, Барање и Западног Срема. За командира новоформиране станице милиције Товарник био је постављен окр. Жељко Крњајић, а у ове формације су били укључени и окр.Милан Девчић, окр. Милан Радојчић и више других мештана Ловаса српске националности који су напустили Ловас пре предметних догађања и мештани неких других места на овом подручју која су претходно била под контролом власти ХДЗ-а, односно оружаных снага Хрватске, као на пример Опатовца и Сотин.

Како сам навео, ЈНА је имала циљ да обезбеди своје снаге од могућих дејстава непријатељских снага са територије Ловаса и због тога су припадници Друге бригаде били на различите начине ангажовани око предаје наоружања из Ловаса. С друге стране, првенствени циљ власти САО Славоније, Барање и Западног Срема у формирању, која је иначе раније формирала свој штаб у Шиду, у коме су били Боро Богуновић, министар полиције и Слободан Граховац, заменик министра одбране, био је да се њихова ефективна власт прошири и на територију Ловаса. То се поклапало и са личним интересима неких утицајних људи са овог подручја, што је несумњиво био и окр.Љубан Деветак, који је обезбедио прикупљање добровољаца са територије Републике Србије за учешће у нападу на Ловас, и који су, како ћемо то касније и видети, били главни ослонац у учвршћивању нове власти у Ловасу, првенствено његове неформалне, али апсолутне власти у овом месту.

Када је командант Друге бригаде пуковник Лончар донео наређење о нападу на Ловас, у Товарнику је формирана група бораца од припадника Станице милиције и ТО Товарник, у чији састав су били укључени и становници српске националности из више места са подручја Источне Славоније и добровољаца са територије Србије, организованих, како смо то напред навели преко СНО-а, чији је задатак био да ослободи, односно заузме Ловас. Према исказима већине непосредних учесника саслушаних у овом поступку, било у својству сведока или оптужених, бројност ове групе добровољаца кретала се између 70 до 80.

Напад је почео у јутарњим сатима 10.10.1991. године, артиљеријском ватром јединица Друге бригаде, која није била интензивна и кратко је трајала, отварања је углавном по ободу села, којом приликом су оштећени силос и неколико кућа, а од њеног дејства погинуло је једно цивилно лице (Милан Латас), а једно је рањено (Марија Видић). Несумњиво је да је наведена наредба за овај напад издата, а да претходно нису прибављени довољно поуздани оперативни подаци о локацији војних циљева. Отуда ипак испољена обазривост при артиљеријском дејству које је било неинтензивно (неколико граната) и краткотрајно, тако да изузев наведених, није дошло до других тежих последица по цивилно становништво и објекте у насељу. Објективно, имајући у виду све околности, са становишта војних потреба, и овакав напад је био непотребан, јер у насељу није било војних циљева. Пешадијске нападе из више праваца извеле су добровољачке снаге које су чинили припадници оружаних група, самозване „Душан Силни“ и ТО Товарник и милиције, у чијем саставу су, како смо то већ истакли, били углавном добровољци, раније мештани Ловаса и суседних села. У току напада није било никаквог отпора, било од мештана села, било до неких хрватских оружаних формација, изузев могућег спорадичног отварања ватре од стране малобројних појединаца. На страни нападача погинуо је под неразјашњеним околностима само један припадник добровољачке оружане групе.

Наведене чињенице и околности произилазе из исказа, пре свега једног броја оптужених - Петронија Стевановића, Александра Николајидиса, Милана Радојчића, Милана Девчића, већег броја сведока и оштећених.

Међутим, изнете чињенице и околности, које су готово неспорне међу свим учесницима овог поступка, упућују на основан закључак да није постојала готово никаква координација између делова оружаних формација ЈНА, конкретно Друге бригаде и пешадијске групе коју су сачињавали добровољци, мештани и припадници ТО и милиције Товарник, што је у великој мери допринело страдању дела цивилног становништва у току пешадијског напада. Из исказа многобројних сведока није се могло поуздано закључити ко је одређен за команданта пешадијске групе приликом напада на Ловас. Ни из једног документа Друге бригаде, нити исказа било ког сведока из састава војних структура, ова чињеница није могла бити утврђена, јер таквих података нема ни у једном документу, нити су о томе било шта знали саслушани сведоци припадници војних структура.

I Оптужени Жељко Крњајић

Из исказа неких од оптужених произилазе индиције да је то био оптужени Жељко Крњајић. Тако је у току истраге оптужени Милан Радојчић навео да су овом оружаном групом руководили Милан Воркапић, сада покојни, и Жељко Крњајић. Окривљени Милан Девчић је у својој изјави пред полицијом у предкривичном поступку, између осталог навео да је ова група бројала око 65 људи, састављена претежно од мештана Ловаса, Товарника, Мохова и Сотина и једног мањег броја добровољаца са подручја Србије и да је целу групу водио Жељко Крњајић, а код овог исказа окривљени је остао износећи одбрану пред истражним судијом. Оптужени Девчић је у изношењу одбране на главном претресу у основи остао код исказа у истрази наводећи да је Жељко Крњајић водио ту акцију, с тим што први пут наводи поделу у четири групе при уласку у село и у складу с тим и друга лица која командују уз Жељка Крњајића, - Славка Ступара за добровољце, те Љубу Јоргића и Милорада Воркапића. У овом исказу оптужени Милан Девчић први пут помиње и мистериозног „Тита“ као командира једне од четири групе. Окривљени Милан Радојчић је износећи одбрану у истрази навео да су групом од отприлике 75 наоружаних људи руководили Милорад Воркапић, сада покојни и Жељко Крњајић, док не зна да ли је с њима био и неко од добровољаца. У одбрани на главном претресу оптужени Милан Радојчић мења исказ из истраге и наводи да Жељко Крњајић предводи групу у којој су он и оптужени Милан Девчић, а да не зна ко командује целом групом од седамдесет-осамдесет људи као и да је прочитао из изјава других учесника у поступку да је то „Тито из Зенице“, којег он не зна. Мистериозног „Тита“ помињу у својим исказима и оптужени Петроније Стевановић и Александар Николајидис, као и неки сведоци припадници одреда „Душан Силни“, али као добровољаца који води једну

добровољачку групу која учествује у нападу на Ловас, а чијег ниједног члана нико не наводи по имену, надимку ни по опису.

Међутим, несумњиво је утврђено да је оптужени Жељко Крњајић, био командир станице милиције у Товарнику и да је у наведеном својству учествовао у нападу на Ловас 10.10.1991. године, а затим да је у наведеном својству као командир милиције Товарник, командовао делом од око 20-ак припадника наоружане групе састављене од припадника милиције Товарник и појединих мештана – оптужених Милана Девчића, Милана Радојчића, Зорана Тепавца, Слободана Зораје, који се придружио групи током напада, Душана Грковића и др. Наведена оружана група кретала се и контролисала Улице Прерадовићеву, Марка Орешковића, Лоле Рибара, Фрање Рачког и Краља Томислава.

Ове чињенице, као несумњиве, утврђују се из исказа пре свега самог оптуженог: „...Ја сам био конкретно командир милиције у Товарнику...“, затим из исказа Милана Радојчића, Милана Девчића, сведока Зорана Тепавца, Душана Грковића и других.

Међутим, није се могло на несумњив начин утврдити ко је командовао комплетном пешадијском оружаном групом састављеном, као што је утврђено, од припадника милиције и ТО Товарник, мештана Ловаса и добровољаца из Србије. Сасвим извесно то није био нико из командног састава Друге бригаде, иако се из наведених наредби команданта наведене бригаде утврђује да је наведена пешадијска оружана група формално била у саставу ове бригаде, што је свакако још једна потврда закључка о непостојању правилног командовања од стране командног састава ове бригаде, како је то у свом налазу и мишљењу констатовао и вештак војне струке адмирал Бошко Антић.

У прибављеним војним документима, пре свега наведене бригаде, података о командном саставу пешадијске оружане групе нема.

Дакле, као што је већ наведено, након краткотрајног и неинтензивног артиљеријског дејства дела јединице из састава Друге бригаде, наведена оружана група кренула је у напад на Ловас из неколико праваца. Артиљеријско дејство је више него очигледно имало за сврху само да заплаши евентуално присутне мање групе и појединце, припаднике ЗНГ-а, него што је представљало намеру постизања неке оперативно-тактичне предности. Ових чињеница је очигледно био свестан и оптужени Крњајић. Према исказу оптуженог Милана Радојчића у истрази, утврђује се да су Крњајић и Милорад Воркапић рекли припадницима своје групе да чим уђу у село пуцају било куда, да би се уплашило локално становништво и евентуално присутни припадници ЗНГ. Већ тада, на самом почетку, одмах су се уверили да су становници српске националности изашли из подрума, а према исказу оптуженог Милана Радојчића „...у хрватским кућама колико мене памћење служи, није било готово никог, или су били жена и старчад...“.

И оптужени Крњајић је у вези наведених околности навео да практично није било отпора противне стране: „...до пола села није било никаквог отпора... а у другом делу села отпор је био врло мали, врло мало, пред крај села, према Шиду, задњих пар кућа, претпоставља да су војници јер су пуцали али их нико није видео, погинуо је само један добровољац, а није било ни рањених. У главној улици нико на њих није пуцао“. И оптужени Николајидис је у свом исказу навео да приликом уласка у Ловас није било никаквог организованог отпора.

Ове чињенице и околности у битном потврђују и сведоци: Слободан Марковић, Драган Милићевић, Милан Станић, Радомир Бајић, иначе припадници добровољачке оружане групе, као и бројни сведоци – оштећени, који су између осталог навели да у селу није било наоружаних припадника ЗНГ-а и МУП-а Хрватске, осим што су неки појединци, који су имали неко наоружање побегли из Ловаса одмах по отпочињању напада.

Дакле, на основу изведених доказа, на несумњив начин су утврђене две битне чињенице. Прво, у време напада на Ловас 10.10.1991. године у селу није било хрватских оружаних снага – ЗНГ-а и МУП-а, нити организованих оружаних група локалног становништва који би пружили отпор и бранили село.

Друго, тих чињеница и околности су били свесни сви нападачи одмах по отпочињању напада, а конкретно и припадници оружане групе којом је командовао оптужени Крњајић, и наравно он као њихов командујући.

Одакле је оружана група којом је командовао оптужени Жељко Крњајић кренула у напад, којим делом насеља су се кретали, односно које су улице највећим делом контролисали, понашање оптуженог и припадника његове групе у том нападу описаног под тачкама а, б, в, г, и настале последице, утврђује се на основу дела исказа оптужених Крњајића, Девчића и Радојчића, затим сведока Драгана Накића, Данице Воркапић, Душана Грковића, Милоша Станимировића, Николе Мацуре, Душана Ступара, Жељка Брајковића, Жељка Ракића и Жељка Јапунце, те сведока оштећених Златка Гргића, Ане Пољак, Драгице Острун, Мате Батаковића, Ане Цоњар, Андрије Балића, Славице Антоловић, Јосипа Сабљака, Марије Бадањак, Драге Сабљака, Бранка Божића, Марице Ходак, Боже Перичића, Иванке Гргић, Јосипа Бошњаковића.

Пре свега, истичем да сви сведоци оштећени сагласно наводе да су током напада до њихових кућа долазили заједно, поред њима познатих људи, мештана Ловаса – Милана Девчића, Милана Радојчића, Душана Грковића, Милорада Воркапића, Милана Воркапића, Зорана Тепавца, Слободана Зораје, Миленка Рудића и др, и понеко из суседних места као на пример Душко Ступар, Слободан Лукић, Драган Лукић, Милан Ергић звани „Страјо“ и Лазар Танасић али и њима непознати наоружани људи одевени у разне униформе – тадашње ЈНА, милиције, неки са четничким ознакама - кокардама.

Супротно одбрани оптуженог Крњајића и оптужени Милан Радојчић, Милан Девчић, Александар Николајидис и Петроније Стевановић су сагласно исказима већег броја сведока и оштећених навели да су припадници оружане групе оптуженог Крњајића били и један број добровољаца. Тако Милан Радојчић наводи да су се они кретали једном страном, а добровољци другом страном улице.

Иначе, оружана група којом је командовао оптужени Крњајић стигла је у раним јутарњим сатима до првих кућа на улазу у село и сместила се у кућу браће Рудића, где су сачекали да престане гранатирање. С њима заједно стигао је и сведок Драган Накић, иначе хрватске националности, који је претходно у станици милиције у Товарнику у присуству оптуженог Крњајића, малтретиран од стране неких присутних војника. Поред наведеног сведока, вођен је и Степан Маринковић звани „Лисац“, такође хрватске националности, који су у тим приликама коришћени као нека врста обезбеђења од евентуалног наилаaska на mine и напада друге стране у сукобу. Наведене чињенице утврђују се на основу исказа наведених сведока, али и на основу исказа оптуженог Крњајића. Међутим, наведене чињенице су битне и због тога што је наведено место одакле се креће у напад близу куће породице Бадањак у Улици Прерадовићевој, где су убрзо након тога убијена три лица и то Данијел и Цецилија Бадањак и Мирко Гргић. Наиме, из исказа сведока **Златка Гргића** утврђује се да је критичном приликом био у подруму куће Пере Бадањка. Убрзо након престанка гранатирања почиње жестока пуцњава, да је, како он каже, помислио да ће се срушити блокови. Након 10-так минута он је чуо да у близини суседне куће родитеља Пере Бадањка неко виче „Има ли кога? Бацам бомбу“, а одмах потом исто вичу и пред подрумом где је он био. У подрум улазе двојица наоружаних људи од којих он препознаје једног као Зорана Тепавца (иначе припадника Станице милиције Товарник, чији је командир био оптужени Крњајић), који их претресају и одводе из подрума његовог брата Мирка Гргића. Чим су га одвели, он је убрзо чуо рафал, а након 5 минута у подрум поново улази њему непознати и каже да је „Товарчанин стрељан“. Када је касније изашао из подрума, видео је тела убијених и то његовог брата Мирка Гргића, затим и Цецилије и Данијела Бадањка, уочивши им ране од метака. Све ово догодило се у Улици Прерадовићевој коју је, како је то утврђено контролисала оружана група којом је командовао оптужени Крњајић.

Из исказа сведокиње, иначе оштећене **Ане Пољак**, утврђује се да су истом приликом тројица њој непознатих војника, међу којима су били и њој познати Зоран Тепавац, Милан Воркапић и Душко Грковић, иначе припадници оружане групе којом је командовао оптужени Крњајић, одвела њеног мужа из њихове куће у Улици Марка Орешковића (сада Вуковарска), а који је иначе, касније, у истој улици пронађен мртав. Све ово је посматрала из дворишта куће њеног девера у истој улици.

Из исказа сведокиње – оштећене **Драгице Острун** утврђује се да су она и њен супруг су живели у својој кући у Улици Иве Лоле Рибара. Истог дана пред њихову кућу је дошла већа група војника, међу којима су били и мештани Ловаса, које је она иначе одраније познавала - Девчић Милан, Милан Радојчић, Слободан Зораја, Крњајић, Рудић и један Грковић. Сви су

они били присутни пред њеном кућом када је неко од војника, њој непознат, пушком ударио њеног мужа Ивана Оструна и потом га одвео са собом, а његов леш је пронађен истог дана у Улици Иве Лоле Рибара. Истом приликом је њихова кућа и запаљена, а што произилази и из исказа сведока **Јанка Божића**, који је навео да је том приликом оптужени Крњајић бацио бомбу на кућу оштећених и потом наредио да се њихова кућа запали, што је потом и учињено од стране њима непознатих војника.

Сведок **Мате Батаковић** је у свом исказу навео да се критичног јутра, одмах на почетку напада, затекао у близини месарске радње Паје Ђаковића заједно са Павишом то јест Павлом Шимуновићем и да су тада пред радњом видели групу наоружаних људи која је Пају Ђаковића одвела пред задругу, где је био и оптужени Крњајић, а да је потом Дужан Грковић, са сведоку непознатим лицима, одвео Ђаковића из дворишта задруге, да би његов леш истог дана био пронађен у Улици Степана Радића.

Сведокиња **Ана Цоњар** у својој изјави наводи да је критичног дана пред њену кућу у Улици краља Томислава, дошла група војника, међу којима је препознала више домаћих Срба, између осталих Зорана Тепавца, Рудић Мирка, Ступар Душана, Грковић Дују односно Душана и Рудић Миленка. Питали су је где је кућа њеног сина Јосипа Цоњара, па кад им је она показала, отишли су до куће њеног сина Јосипа, након чега је његова кућа запаљена.

Из исказа сведока **Андрије Балића** утврђује се да је он на дан напада око 12 сати изашао из дворишта своје куће у Улици Томислављевој на позиве групе војника који су претходно претили да ће бацити бомбе и да је тада међу војницима који су дошли препознао Грковић Душана, Мирка Рудића, Девчић Милана, Слободана Зорају, Милана Радојчића и Лазу Танасића.

Сведокиња **Славица Антоловић** наводи у свом исказу да је на дан напада била код сестре Анкице, супруге Јосипа Јовановића у подруму њихове куће у Улици Прерадовићевој. Када су изашли из подрума, видела је 10-так наоружаних људи, међу којима је препознала и мештане Ловаса Милана Девчића, Милана Радојчића, Душка Грковића, Милана Воркапића званог Трнда и Ступара из Товарника, те да је њен зет Јосип Јовановић одведен ка задрузи. Истом приликом сведокиња је видела да оптужени Жељко Крњајић удара Јосипа Јовановића на раскрсници Улица Прерадовићеве и Иве Лоле Рибара, на око 20-так метара од ње.

Да су се оптужени Жељко Крњајић и његова група кретали наведеним улицама, изузев наведених, произилази и из исказа неких других сведока, као нпр. **Драге Сабљака**, који се на дан напада затекао у кући свог таста Звонка Мартиновића у Улици Иве Лоле Рибара, **Љубомира Солаковића**, који је становао у Улици Петра Прерадовића у близини места где су убијени брачни пар Бадањак и Мирко Гргић, **Марице Солаковић** из Улице Прерадовићеве, **Јосипа Бошњаковића**, који је навео да су пред кућу Жељка Јапунце у Улици Марка Орешковића сада Вуковарској на дан напада

долазили оптужени Жељко Крњајић, Зоран Тепавац, Милан Воркапић и Ступар.

Међутим, из исказа појединих сведока утврђује се да су се критичном приликом Жељко Крњајић и припадници његове групе појављивали и у неким другим улицама, па тако сведокиња **Драгица Воркапић** наводи да је видела Жељка Крњајића и са њим била у контакту и у Улици Крањчевићевој - **Марица Ходак** да га је видела у Улици Млинској, а **Ана Хировјат** такође у Улици Крањчевићевој. За истинитост тврдњи наведених сведока постоји и логично објашњење. Ловас је релативно мало место са мањим бројем и краћом дужином улица, које се међусобно преплићу и додирују. Према исказима појединих окривљених и сведока од улаза у село одакле је група оптуженог Крњајића кренула у пешадијски напад па до центра села, где се напад окончао око 15 часова, нема више од око 500 метара. Како наведена оружана група није била компактна ни у погледу свог састава, а поготово код несумњиво утврђене чињенице да оптужени Крњајић, као лице које је командовало том групом, није успоставио неопходну чврсту и одлучну команду, онда је било сасвим могуће да се он и појединци његове групе појављују и на другим местима и у другим улицама. Како је напад, односно „освајање“ Ловаса трајало око 7-8 сати, а у одсуству, што је такође несумњиво утврђено, било каквог отпора, поготово организованог онда се као једини исправан закључак може тврдити да су се нападачи у тих 7-8 сати бавили не борбом и савлађивањем отпора наводних бранилаца, него пре свега нападом на цивиле и поједина цивилна лица и њихову имовину.

тч.а) А сам напад се сводио на неконтролисано и насумично отварање ватре из пешадијског наоружања по цивилним објектима, што је оптужени Крњајић и сам чинио или наређивао другима да то чине. Тако се из исказа сведока **Драге Сабљака** који се иначе на дан напада затекао у кући свог таста Звонка Мартиновића у Улици Иве Лоле Рибара, утврђује да је он једном припаднику своје групе из Товарника, који је носио пушко-митраљез наредио да не пуца на кућу на коју је тај хтео, него на другу.

тч. б) Да су припадници његове групе, не проверавајући бацали бомбе и друге експлозивне направе на поједине куће, и исте палили, произилази из већ наведеног исказа Андрије Балића, Ђуре Филића, Марије Бадањак. Том приликом запаљене су куће Вида Кризманића, Илије Бакете, Јосипа Цоњара, Ивана Оструна, Амалије Мартиновић...

Овде исправљам техничку омашку у оптужници у којој уместо Амалије Мартиновић пише Андрије Милутиновића.

...Јосипа Краљевића и Ивице Грачанца. Поједини од тих сведока видели су те наоружане људе, које су они звали „четници“ да иду улицом пуцајући из машинки и бацајући бомбе на поједине куће, или гађајући те куће из ручног ракетног оружја тзв. “зоље“.

тч.в) Припадници оружане групе оптуженог Крњајића су у току тог напада изводили поједине цивиле из њихових кућа и одводили их са собом. Тако из исказа сведока Драге Сабљака, произилази да је наоружано лице,

непознато сведоку, коме је оптужени Крњајић наређивао у које циљеве да усмерава ватру, из куће Ивана Оструна овог извело држећи га за врат, затим га угурао у кафић, да би после извесног времена чуо пуцањ. Иван Острун је убијен у том кафићу. Из исказа Ивана Пољака се утврђује да је до њихове куће у Улици Марка Орешковића дошао Ступар из Товарника и рекао им да иду у задругу, али се у то умешао и Зоран Тепавац, рекавши да у задругу иду само мушкарци, а не и жене и деца.

тч. г) Да је појединим цивилима оптужени претио убиством и гурао их пушком, те вређао, произилази из исказа сведокиње Марице Хоџак, која је навела да су на дан напада у њихову кућу дошли Жељко Крњајић и „Петроније“ (оптужени Петроније Стевановић), који је са Крњајићем тукао њеног мужа Мату, док га је оптужени Крњајић терао са упереном пушком да отвори нуспросторију, како би наводно видео крије ли ту „усташу“ Мату Кесера. Као што је већ наведено, из исказа сведокиње Славице Антоловић се утврђује да је она са око 20-так метара испред улаза у кућу, у Улици Прерадовићевој видела како оптужени Крњајић удара ногом Јосипа Јовановића у стомак и међу ноге.

И на крају, несумњиво је утврђено да су у току напада на Ловас у наведеним улицама, које је у току тог напада контролисао оптужени Жељко Крњајић са својом оружаном групом, смртно страдало **седам** цивилних лица, чији су лешеве пронађени у појединим улицама и то: Данијела Бадањак рођеног 1926. године, Цецилије Бадањак рођене 1928. године и Мирка Гргића рођеног 1957. године у Улици Прерадовићевој, што се утврђује на основу исказа сведока Берислава Филића и Златка Гргића. Леш убијених - Вида Кризманића рођеног 1937. године пронађен је у Улици Фрање Рачког, Ивана Оструна рођеног 1933. године у Улици Иве Лоле Рибара и Паве Ђаковића рођеног 1936. године у Улици Стјепана Радића, што се утврђује на основу исказа сведока Берислава Филића, а да је леш Јосипа Пољака рођеног 1944. године пронађен у Улици Марка Орешковића (сада Вуковарска) утврђује се на основу исказа сведока Ивана Пољака. И оптужени Милан Радојчић је у делу свог исказа током истраге навео да сигурно зна да су два лица убијена у нападу на Ловас и то једно лице случајно, а друго намерно. Међутим, ни тада, а ни током даљег поступка, никада није рекао о којим лицима се ради, ко их је убио, на који начин и на ком месту.

Зашто поверовати у веродостојност исказа саслушаних сведока и у истинитост чињеница које су утврђене на основу њихових исказа?

Пре свега зато што су њихови искази јасни, одређени, међусобно сагласни и опредељени у погледу битних чињеница и околности, места, времена и учесника инкриминисаних догађаја. Нико од наведених сведока није имао било каквих личних разлога да говори неистину и тиме терети оптуженог Крњајића, нити било кога из његове оружане групе. Ни одбрана оптуженог Крњајића, појединих других оптужених, па ни сведоци на које се он позива, нису на било који начин довели у питање веродостојност исказа наведених сведока.

Одбрана оптуженог Крњајића у битном се своди на негирање готово свих битних чињеница наведених у прецизираној оптужници, изузев да је он, као командир милиције Товарник предводио групу од око 15-так припадника његове милиције у нападу на Ловас. Сматрам да је оваква одбрана у целости неоснована и усмерена на избегавање кривичне одговорности односно кривице за предузете и непредузете радње, као и настале последице. У погледу неких битних чињеница, оптужени је мењао своју одбрану почев од одбране дате у истрази, па све до одбране по прецизираној оптужници на главном претресу.

Оптужени Жељко Крњајић је износећи одбрану у истрази навео да је, пошто је било доста домаћег становништва он био командант дела групе, јер је наводно командант целе групе војно лице „Тито“ из Зенице за кога наводи да му нико не зна име, да би у истој одбрани за истог „Тита“ тврдио и да је био вођа друге групе у којој су вероватно били и добровољци. Износећи своју одбрану на главном претресу, оптужени Жељко Крњајић је у неким битним елементима изменио исказ из истраге. Своју улогу у командовању свео је само на вођење мањег дела групе која је нападала Ловас, а коју је према његовој одбрани сачињавало око 15-так полицајаца. За команданта целе акције поново проглашава „Тита“ за кога у измењеној одбрани наводи да је виђен у униформи капетана прве класе, да има моторолу и вероватно контактира са командом Друге бригаде, али не наводи да је њему било ко рекао да акцијом у којој он води једну групу командује тај „Тито“. У измењеној одбрани оптужени Крњајић наводи да су остале две групе водили Ергић Миле, сада покојни, звани „Страја“, којег у истрази није ни поменуо и Љубо Јоргић, а с њима је и наведени „Тито“, док трећу групу предводи Славко Ступар, којег окривљени Крњајић такође није ни поменуо у истрази. Према измењеној одбрани оптуженог Крњајића, његова група искључиво се кретала Улицом Иве Лоле Рибара (сада Анте Старчевића) и Краља Томислава. У друге улице нису залазили, а тим другим улицама кретали су се добровољци којима је командовао тај „Тито“ и припадници ТО Товарник, којима је командовао Ергић Миле, звани „Страја“.

Овај део одбране оптуженог Крњајића је супротан одбрани коју је у истрази изнео оптужени Радојчић, који је између осталог навео да су Крњајић и његов заменик Милорад Воркапић водили целу групу од око 75 људи, а да је са њима било и добровољаца Мирка Јовића. Међутим, у току главног претреса, оптужени Радојчић свој исказ делимично уподобљава исказу оптуженог Крњајића, на тај начин што га сада из статуса вође целе групе деградира у вођу групе у којој је и он био, а Милорада Воркапића премешта у вођу неке друге групе, наводећи да поред две постоје још две групе, али за разлику од Крњајића, оптужени Радојчић не зна ко води целу групу, додајући да је из изјава оптужених сазнао да целу акцију води неки „Тито“, за којег он тада није знао. У одбрани по измењеној оптужници, оптужени Милан Радојчић поново враћа Милорада Воркапића у улице у којима је и он био у нападу на Ловас, конкретно улице Иве Лоле Рибара и Краља Томислава. Супротно одбрани оптуженог Крњајића је и део одбране оптуженог Милана Девчића, који је на главном претресу навео да је целу акцију водио Жељко Крњајић, али је са Милорадом Воркапићем и Љубом

Јоргићем направио распоред напада у неке четири групе, потенцирајући посебно улогу Жељка Крњајића као неког ко је од министара полиције САО Крајине постављен за командира станице милиције у Товарнику. На директно питање председнице већа, одговара да је целу групу од око 80 људи предводио Крњајић, да је са њим био и Ступар, као неко ко је одговоран за добровољце, али да за њега нема сумње да је Крњајић главни, јер се он договарао са Лончаром и његовим официрима. Крњајић их је и упознао са наређењем за напад. И оптужени Милан Девчић је у одбрани поменуо мистериозног „Тита“, али не као официра који води целу групу, него неког ко води другу групу, са којим су наводно били и Милорад Воркапић и Зоран Тепавац. Како је током изношења своје одбране оптужени Милан Девчић све више умањивао улогу оптуженог Крњајића, као неког ко командује нападом на Ловас, то је вероватно испровоцирало оптуженог Деветака, који је том приликом навео да он има сазнања да је Крњајић водио напад, па је притом упитао Девчића да ли се и данас плаши Крњајића. Дајући своју одбрану у току истраге оптужени Девчић је на директно питање ко је био с њим у групи приликом напада на Ловас, између осталих набројао Крњајића, Радојчића, Милорада Воркапића, Зорана Тепавца, Душана Грковића. Подешавајући свој исказ одбрани Крњајића, током главног претреса, оптужени Девчић делимично одступа од навода цитиране одбране, тврдећи да су се искључиво кретали Улицом Иве Лоле Рибара, одмичући од њихове групе Милорада Воркапића (сада покојног) и Зорана Тепавца, иако су и један и други припадници станице милиције Товарник, с тим што више сведока, као нпр. Ана Цоњар и Катарина Панцо виде заједно Зорана Тепавца и Душана Грковића код њихових кућа. Сумњајући у веродостојност транскрипта сведочења Душана Грковића, за кога је несумњиво утврђено да је био припадник његове оружане групе, оптужени Крњајић је захтевао да преслуша снимак, јер му није одговарао део исказа овог сведока који је између осталог навео да су у свим групама ишли мештани зато што они који нису из Ловаса не могу да знају ко је Хрват а ко Србин, затим да је био код куће Славка Божића, која је иначе у непосредном суседству куће Вида Кризманића у Улице Фрање Рачког и да је видео да кућа Вида Кризманића гори, затим да су дошли до куће Илије Бакете у Улици Иве Лоле Рибара, која је такође горела. Истиче у својој одбрани да је критичног дана у Улици Лоле Рибара срео велики број мештана Ловаса и да је са њима пријатељски разговарао, што не мора бити спорно, али то свакако не доказује да је такав однос имао и према оним мештанима Ловаса, припадницима хрватске националности за које је знао или сумњао да су они или неко од њихове родбине били чланови ХДЗ-а или припадници ЗНГ-а или МУП-а Хрватске.

Дакле, код неспорно утврђених чињеница – постојања унутрашњег оружаног сукоба, припадности страна у сукобу, статусу заштићених лица (цивила), насталим последицама у контексту оружаног сукоба, извршен је напад на цивилно становништво и поједине цивиле, који има сва објективна обележја предметног кривичног дела. Из начина извршења под утврђеним околностима, поуздано се може закључити постојање кривице на страни оптуженог, који је био урачунљив, те да је у односу на наступеле последице – смрт 7 цивилних лица, поступао са евентуалним умишљајем.

Наиме, опште је познато у смислу лаичког искуства, да командовање наоружаном групом људи у ратним условима, пре свега подразумева чврсту и одлучну команду – ко, како, када и каква наређења издаје, како се контролише извршење тих наређења. Оптужени је морао и могао бити свестан своје командне дужности и овлашћења, односно одговорности, не само за своје, него и за поступке свих припадника његове оружане групе. Али он не поступа тако, већ у појединим случајевима наређује, или сам предузима, или допушта да појединци из његове групе без икаквог војног оправдања предузимају радње описане у оптужници. Описане радње у оптужници под тачком а), б), в) и г) представљају само различите облике напада на цивилно становништво и поједине цивиле, а безобзирна непажња или грубо занемаривање дужности у командовању наведеном оружаном групом уподобљује се са евентуалним умишљајем, тј. сагласности са описаним поступањем, па и наступелим последицама.

Његово понашање – чињење и нечињење није прост, већ знатан, одлучујући допринос наступелим последицама, па и више од тога – оно је за поједине припаднике његове оружане групе представљало и подржавање и подстицај да чине оно што је утврђено да су чинили, те тиме и пристанак на наступање најтежих – смртних последица по цивилна лица. Дакле, не ради се овде о тзв. “командној одговорности“, него о одговорности у смислу непосредног извршења радњи предметног кривичног дела. Није било нужно доказати да је он био присутан при свакој од радњи припадника његове оружане групе – бацању бомби, неконтролисаном пуцању, паљењу сваке куће и сваког појединачног убиства цивилних лица. Довољно је било доказати, а што је на несумњив начин утврђено, да је био присутан у бар неким од тих случајева, као на пример приликом убиства цивила Ивана Оструна, у улици Иве Лоле Рибара, па да се основано закључи да се његов субјективни однос према утврђеном понашању и њега самог и припадника његове оружане групе, може оценити као пристајање на сасвим изгледне и очекиване последице, тј. као евентуални умишљај.

На описани начин, опт. Крњајић је својим понашањем остварио сва и објективна и субјективна обележја кривичног дела ратног злочина против цивилног становништва из чл.142. ст.1. КЗЈ, које му се овом оптужбом и ставља на терет.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Тужиоче, кад хоћете неку паузу можемо да направимо, да се одмори. Ако желите паузу па да направимо?

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА: Што се мене тиче ја бих можда још једно пола сата али ако вама одговара није проблем.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Па, мислим прешли сте на тачку II.

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА: ОК.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Добро.

Суд доноси

Р Е Ш Е Њ Е

Главни претрес се ПРЕКИДА у 15 часова и 38 минута и биће настављен у 15 часова и 55 минута.

Суд доноси

Р Е Ш Е Њ Е

Главни претрес се НАСТАВЉА у 16 часова и 02 минута.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Изволите.
ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА:

II

Оптужени: Љубан Деветак, Милан Радојчић и Милан Девчић

Неколико уводних напомена

„Ослобађање“ неког места на подручју које је обухватала САО Славоније, Барање и Западног Срема у другој половини 1991. године, представљала је у највећем броју случајева запоседање тог места од стране ЈНА и разних локалних и добровољачких оружаних састава под њеном командом и контролом. Практично, то је значило надвладавање релативно слабих снага ЗНГ и МУП-а Републике Хрватске у неком месту. У већини случајева те оружане снаге би се повлачиле без неког озбиљнијег отпора, а са њима и део хрватског становништва, пре свега оних експонираних у пријашњој власти ХДЗ-а. Након тога, долазило би до успостављања нове власти, готово искључиво од припадника српске националности. Међутим, та нова власт, цивилна и полиција и војна – ТО, успостављале су се махом на основу фактичких околности, без икаквог формалног позивања на позитивне прописе и уставни поредак још увек постојеће СФРЈ. Поједине личности, значајније политички ангажоване и са добрим политичким везама са утицајним појединцима из политичких, војних или безбедносних структура, постају први персонални ауторитети и одлучујуће утичу на то ко ће све да у тој власти заузме одређене функције – цивилне и војне. У конкретном случају Ловаса, то је према свим изведеним доказима несумњиво био Љубан Деветак.

Дакле, одмах по запоседању Ловаса, 10.10.1991. године у послеподневним часовима у Ловасу се појављује и оптужени Љубан Деветак, што поред већег броја оптужених и сведока, наводи и сам оптужени, док су се ту већ налазили, као учесници напада, и припадници оружане групације Жељка Крњајића, оптужени Милан Радојчић и Милан Девчић. Већ тада њих тројица, самовласно и фактички успостављају нову локалну власт цивилно-војног карактера, па је тако у наредном периоду који обухвата ова оптужница, оптужени Љубан Деветак заузео позицију самопроглашеног команданта села и директора земљорадничке задруге, Милан Радојчић команданта локалне ТО Ловас, а оптужени Милан Девчић

командира станице милиције Ловас, мада се из свих изведених доказа може поуздано закључити да је наведене функције оптужених Радојчића и Девчића фактички одредио оптужени Љубан Деветак. Да је ново руководство Ловаса већ почело да функционише, произилази и из исказа сведока Градимира Вељовића, иначе капетана I класе и команданта Општинског штаба ТО Лајковац, који је одмах сутрадан по ослобађању Ловаса тј. 11.10.1991. године у јутарњим сатима дошао у Ловас са четом ТО Лајковац и затекао Љубана Деветака и ново месно руководство у заседању, односно састанку. Несумњиво је да је то ново руководство резултат фактичке ситуације. Оно није изабрано по процедури коју је предвиђао било који тада важећи пропис, него је произашло из фактичке ситуације и личног ауторитета појединаца, а пре свега Љубана Деветака, који су се као такви наметнули и након тога почели да врше и фактичку власт. Нема чак ни једног доказа, изузев голе тврдње оптуженог Деветака, да је он на основу неке одлуке или акта било ког органа САО Славоније, Барање и Западног Срема постављен на функцију директора земљорадничке задруге у Ловасу. Функције команданта ТО и командира милиције су и према тада важећим прописима биле у номенклатури функција, али функција команданта села или команданта места, чак и у условима непосредне ратне опасности или ратног стања није постојала, што између осталог произилази и из исказа вештака Бошка Антића и сведока Александра Васиљевића. Сведок Александар Васиљевић је у то време био начелник Управе безбедности ССНО и према информацијама које је добијао, он је закључио да је село Ловас под командом самозваног команданта села Љубе Деветака.

Да је оптужени Љубан Деветак био „командант села“ произилази и из исказа бројних сведока, али и неколицине оптужених. У доказ наведених тврдњи навешћу исказе неколицине сведока, који би се по својој припадности могли сврстати у неколико група. Поред наведеног сведока Александра Васиљевића, и сведок Ратко Ђокић, иначе у то време командант Зонског штаба ТО Ваљево или Четврте оперативне зоне ТО је између осталог навео да је током боравка у Ловасу упознао оптуженог Деветака, који му је представљен као командант села, а касније му је то потврдио и пуковник Лончар, иначе командант Друге бригаде рекавши му да је Љубан Деветак главни у селу. Поред наведеног, и сведок Градмир Вељовић је навео да је приликом свог првог доласка у Ловас затекао је 5-6 људи који седе на састанку, којим је председавао Љубан Деветак, који га је примио љубазно и одмах му дао два човека да пођу са њим и да му покажу где ће распоредити јединицу коју је довео.

Према исказу оптуженог Милана Радојчића у истрази произилази да је у селу одмах формирана власт, пошто је на дан заузимања Ловаса у село дошао Љубан Деветак као највећи ауторитет, понављајући да је он био врхунски ауторитет, али да је касније нешто са њим пореметио односе, јер се није слагао са шиканирањем цивила. И оптужени Миодраг Димитријевић у својој одбрани је више пута тврдио да је Љубан Деветак био главни у локалној власти, односно фактички командант села „директор задруге и да је он дефакто командант села“. И оптужени Александар Николајидис, између осталог тврди да је оптужени Деветак био фактички командант и добровољцима. У Деветаковој непосредној близини увек су се кретали они

који су словили за најопасније: „... они су били, што их сада пљује, ја не знам зашто их пљује, када су га држали тамо, били су му сенка, нон-стоп су били са њим, нераздвојни. Тај „Коста“ тај „Аждаја“, они се нису одвајали од њега. Значи није могао нигде без њих.“ И већи број сведока из добровољачке групе потврђују наведену чињеницу. Тако сведок Драган Милићевић „Таки“ између осталог наводи да је он као бивши војни полицајац од стране Крњајића одређен за личног возача и обезбеђење Деветак. Радомир Бајић, такође добровољац, који је учествовао у нападу, између осталог је навео: „Осим што је био главни командант, Љубан Деветак је био главни за село. Он је човек, он је одређивао све остале координације, он је био координатор свега“. Сведок Стојан Илић, такође добровољац, навео је у свом исказу у истрази да је Деветак био командант села: „Идемо код Љубана Деветака, он је у Ловасу командант села.“ Сведок Никола Вуковић, такође припадник добровољачке оружане групе, између осталог је навео: „Командант села је био Љубан Деветак.... Љубану су се обраћали сви могући, он је водио све могуће акције, преко њега је ишло све.“ Исте чињенице наводи и сведок Игор Борић, један од војника у пратњи потпуковника Димитријевића, који је навео да их је у селу примио Љубан Деветак и дао им задужења: „Па знам да је командант тог села био Љубан Деветак и да је он рекао потпуковнику Димитријевићу шта треба“. Сведок Борислав Михаиловић је навео да су они добровољци који су прешли у ТО извршавали Деветакове наредбе. И сведок Славко Ступар је навео да је главни човек у селу био Љубан Деветак и да су по његовој наредби људи одмах привођени и саслушавани.

Осим наведених, чињеницу да је оптужени Деветак био фактички командант села потврђују готово сви саслушани сведоци и оштећени, мештани Ловаса. Да им се он сам представио као не само директор задруге, него и као „главни у Ловасу“ утврђује се на основу исказа сведока, између осталих Емануела Филића, Ђуре Филића: „Ја сам за вас све, нико не сме ништа преко моје воље направити“, Драгана Сабљака: „...Оптужени Љубан Деветак био је алфа и омега, био је и почетак и крај свега у Ловасу...“, Марије Ђаковић, која је непосредно након заузимања Ловаса ангажована да ради у кући Кесера где је била смештена полиција и да је према исказу оптуженог Николајидиса и других била „команда“, која је између осталог навела да је Љубан Деветак боравио у тој кући, имао канцеларију, одржавао састанке, јео и спавао: „ Сви су слушали Деветака.... Љубан Деветак је био газда свима“.

Веродостојност ових и свих других исказа који се односе на фактички статус оптуженог Љубана Деветака као цивилног команданта села, потврђују и подаци садржани у записницима са два састанка представника села са подручја САО Славоније, Барање и Западног Срема, који су одржани у Ловасу 30.10.1991. године и 03.11.1991. године. Наиме, у наведеним записницима је функција команданта села назначена како у тексту који је саставио записничар са састанка, тако и поред његовог потписа на списку присутних. Исте чињенице произилазе и из садржаја ТВ снимка емитованог на Радио телевизији Београд у „Другом Дневнику „ 08.11.1991. године. На том снимку се при дну појављује написана легенда „Љубан Деветак, командант села“. Иначе, на том снимку се види да се оптужени Љубан

Деветак појавио у маскирној униформи и да је између осталог рекао „Циљ људи који сада држе власт у селу је да очисте село од фашизма, јер смо га имали овде на претек, захваљујући томе што је било много Павелићевих колониста, који су углавном били коловође и водили целу националну еуфорију Хрвата и који су прихватили Туђмана као нешто што је најсветије на свету“.

Износећи своју одбрану током поступка, иако није могао да до краја игнорише наводе великог броја сведока, оптужени Љубан Деветак не признаје да је био командант села, већ само директор задруге и то на основу одлуке надлежних органа САО Славоније, Барање и Западног Срема. Истиче да је мештанима Ловаса, приликом обраћања у Дому културе рекао да се он у новонасталим условима пита углавном за све, али је то објаснио наводним наговором капетана Градимира Вељовића, за кога иначе тврди да је био војни командант села све до доласка потпуковника Димитријевића, који му је на његово питање шта да каже људима, рекао „Реците им, поред тога што сте директор задруге, да сте цивилни командант села, да се уводи војна управа и полицијски час и да се до даљњег Вама обраћају у случају преке потребе“. Ове наводе оптуженог Деветака, одлучно је негирао сведок Градимир Вељовић.

Ценећи овакву одбрану оптуженог Деветака сматрамо да је она у потпуности неоснована, пошто је у апсолутној несагласности са веродостојним, јасним и одређеним исказима свих наведених сведока и осталих оптужених. Каснија догађања, односно утврђене чињенице у вези догађања након 10.10.1991. године у времену које обухвата ова оптужба, само ће још више дати основа за несумњив закључак да је оптужени Љубан Деветак у наведено време био самопроглашени „командант села“ који се питао о свему и за све.

Да је **оптужени Милан Девчић био командир** новоосноване станице милиције у Ловасу, одмах по његовом „ослобођењу“, односно запоседању, произилази из исказа појединих оптужених, па делом и из исказа оптуженог Девчића, затим већег броја сведока из састава добровољачке оружане групе и сведока иначе мештана Ловаса.

Износећи током своје одбране у истражном поступку ко је све обављао функције у новонасталој власти у Ловасу, у чијем организовању је иначе и он сам учествовао, оптужени Милан Радојчић је првобитно навео да је Милан Девчић био старшина односно командир милиције, као једини школовани милиционар. Оптужени Миодраг Димитријевић је између осталог истакао да му је приликом представљања локалне власти одмах по доласку, за Милана Девчића речено да је он био постављен за командира полиције. Исту тврдњу изнели су и сведоци припадници добровољачке оружане групе Стојан Илић, Никола Вуковић, Љубодраг Јелић и Горан Јеремић, као и сведок Борислав Савић, који ту чињеницу посредно потврђује, износећи у свом исказу да је он држао говор на сахрани Милорада Воркапића у Ловасу, за кога је рекао да је био заменик командира станице милиције. И бројни сведоци, мештани Ловаса, који су иначе одраније веома добро познавали оптуженог Милана Девчића, потврђују

чињеницу да је он био командир милиције у Ловасу од самог почетка, и да им се у највећем броју случајева и он сам тако представљао, па су тако су у свом исказу ту чињеницу потврдили Марија Ђаковић, Фрањо Жадањ, Иван Мујић, Јосип Кувездић, Емануел Филић, Милан Цоњар, Берислав Филић, Владо Бошњаковић, Јаков Пеулић, Марко Кесегић, Стјепан Павличић и Ружа Кесер.

Ценећи исказе наведених сведока и оптужених који се о наведеној чињеници у битном јасно и одређено саглашавају, несумњиво је да се на основу таквих исказа поуздано може закључити да је у наведено време оптужени Милан Девчић био командир станице милиције у Ловасу. И оптужени Милан Девчић то није спорио ни приликом полицијског саслушања у предкривичном поступку, па највећим делом ни у току истраге, да би током изношења одбране на главном претресу изменио исказ, тврдећи да је он за командира станице милиције постављен тек након 23.10.1991. године, тј. након погибије Милорада Воркапића, који је наводно био командир од ослобођења Ловаса па до погибије. Имајући у виду чињенице утврђене на основу исказа наведених бројних сведока, сматрам изнету одбрану оптуженог Девчића на главном претресу, неоснованом и очигледно усмереном на избегавање кривице за инкриминисане догађаје у време које је обухваћено овом оптужницом и који се њему стављају на терет.

Да је **оптужени Милан Радојчић** био командир или комадант ТО Ловас након ослобађања, произилази и из дела исказа оптужених Љубана Деветак, Миодрага Димитријевића и Милана Девчића, исказа сведока припадника добровољачке оружане групе и већег броја сведока мештана. Па тако оптужени Љубан Деветак у својој одбрани пред истражним судијом између осталог наводи да је Милан Радојчић водио ТО, цитирам: „Мислим 5-6 дана након уласка у село и да су такву одлуку донели сагласно“, не наводећи ко су то „они“ који су донели такву одлуку. Међутим, током претреса, оптужени Деветак је изменио наведени део свог исказа, саглашавајући се са тврдњом браниоца оптуженог, да је у Ловасу ТО функционисала тек након 21.10.1991. године.

Оптужени Миодраг Димитријевић је у истрази навео да је 14.10.1991. године увече у Ловасу упознао војно територијалну команду у Ловасу, наводећи да је за територијалну одбрану био задужен Радојчић Милан. Милан Девчић је у изношењу одбране пред полицијом у предкривичном поступку, између осталог навео да је Радојчић био командир ТО, не наводећи децидирано од првог дана, али имплиците произилази да је то у сваком случају било пре 17.10.1991. године, будући да су кревети за припаднике ТО донети из ОРЕ, што је према сведоку Ивану Мујићу урађено одмах по заузимању Ловаса, јер је он лично по наређењу Радојчића довезао те кревете. Сведок Жељко Јапунца је између осталог навео: „Једино што сам знао сигурно и то тврдим и сад за тог Милана Радојчића, зато што ми је он рекао, да је он комадант Територијалне одбране“. Сличну тврдњу изнео је и сведок Милан Миљковић. И сведок Љубодраг Јелић, који је иначе мењао исказ зависно од фазе поступка, али је на главном претресу децидирано тврдио да је Милан Радојчић од првог дана био командир ТО, да је он био заједно са њим у канцеларији, да му је помагао око страже и мењао га у

одсутности. И сведок Никола Вуковић је више пута поновио током испитивања у истрази, да је командант ТО био Милан Радојчић. Исто су изјавили и сведоци Слободан Грубач и Борислав Михаиловић, предводник једне добровољачке групе који је навео да је Милан Радојчић присуствовао састанцима испред ТО. И на крају, децидиране тврдње да је Милан Радојчић био командир ТО и неко главни у ТО односно шеф ТО, навели су сведоци Мато Мађаревић, Драгутин Кризманић, Јаков Пеулић, Славица Антоловић, Стјепан Павличић, Иван Мујић. Тако сведок Иван Мујић између осталог наводи „Тамо је био Милан Радојчић и он је рекао да је он заповедник, командант Територијалне одбране и да му преда кључеве од комбија, што је он и учинио“ јер комби прелази у власништво Територијалне одбране. И приликом суочења на наведене околности Иван Мујић је уверљиво остао при свом ставу, тврдећи да је Милан Радојчић у тој функцији и узео кључеве наведеног возила од њега.

Имајући у виду све наведене исказе, сматрам да се на основу таквих изјава са апсолутном сигурношћу може утврдити чињеница својства и функције оптуженог Милана Радојчића, као командира локалне ТО Ловас, неформално и самовласно постављеног од момента заузимања Ловаса, па све до друге половине новембра месеца 1991. године. Износећи своју одбрану током поступка, поготово у истрази, оптужени је у суштини потврдио своје учешће у тој новоформираној локалној власти, али је своје постављење временски повезао са пуковником Ковачом, који се, као што је несумњиво утврђено, појавио се у Ловасу након 20.10.1991. године. Међутим, из конфузног, надасве недоследног навођења појединости свог учешћа у власти у наведеном периоду, сматрамо овакву одбрану потпуно неоснованом, односно неистинитом, јер је у супротности са исказима свих осталих саслушаних лица која су се изјашњавала о овој околности, а делимично и сопственом исказу, па је тако између осталог у току истраге навео да је као млађи и писменији, а на основу договора Љубана и „Савета старца“ и војске, као човек који је има мало више школе, учествовао у формирању ТО, да би се прикупили неки људи, углавном старији, јер су неколико млађих Срба из Ловаса одмах ушли у полицију. Мада тврди да је постао командир ТО тек након догађаја на минском пољу, из његовог исказа произилази да он помиње локалну ТО и у контексту догађаја пре минског поља.

Па дакле, након што су оптужени Деветак, Радојчић и Девчић, на начин како је то утврђено, самовласно заузели наведене функције, они су у наведеном периоду, обухваћеном овом оптужбом, наређивали припадницима Територијалне одбране, милиције и оружане групе самозване „Душан Силни“, која је ушла у њихов састав, а у појединим ситуацијама су и сами непосредно према цивилном становништву хрватске националности предузимали радње које имају обележја **нечовечног поступања и присиљавања на принудни рад – под тачком 1., под тачком 2. - мучење и повреде телесног интегритета и под тачком 3. убиства одређених цивилних лица.**

Које то радње, поступци и понашања оптужених имају обележје нечовечног поступања и присиљавања на принудни рад?

1. а) Пре свега, на основу исказа бројних сведока - оштећених, утврђује се да је и у току и након запоседања Ловаса, дана 10.10.1991. године, дошло до масовног привођења цивилних лица – око стотинак од стране припадника наведене оружане групе. Људи су привођени у току саме оружане акције или им је наређивано да дођу у ограђени простор машинске радионице Земљорадничке задруге у центру села. Истога дана, у послеподневним часовима, по доласку оптуженог Деветака у Ловас, извршена је селекција међу задржаним цивилним лицима на оне који ће бити пуштени и оне који ће бити задржани. Пошто нико од припадника добровољачке оружане групе не познаје задржане мештане, наведена селекција је могла бити извршена само на основу наредбе оптужених Деветака, Радојчића и Девчића. Међу 40-ак задржаних мештана, између осталих били су: Емануел, Марко, Берислав и Ивица Филић, Јосип Јовановић, Андрија и Лука Балић и остали наведени у оптужници. Затим се у првих неколико дана после 10.10.1991. године и између ових 40-ак задржаних мештана врши селекција на оне који ће бити пуштени, али и обавезани да након тога морају обављати пољске и друге радове и на оне који ће остати у затвору, а којима су 11. и 12.10.1991. године прикључени нови ухапшени Марко Дамјановић, Фрањо Панца, Дарко и Жељко Павлић. Њих десетак, чија сам имена већ навео су потом пребачени у просторно и хигијенски потпуно неуслован простор – подрум и двориште Месне заједнице ограђен жицом, где се иначе налазило седиште канцеларије Територијалне одбране, чији је командир, као што смо већ навели да је утврђено био опт. Милан Радојчић. Да њихов избор није био случајан, произилази из чињенице да је њих 11 из те групе (Дарко и Жељко Павлић, Марко Дамјановић, ...Јосип Јовановић, Алојз Кризманић, Стипе Долачки, Ђуро Кризманић, Фрањо Панца, Зоран Кризманић, Андрија Девчић и Иван Видић) у наредним догађањима до 18.10.1991. године убијено. Овај затвор и простор око њега обезбеђивали су припадници Територијалне одбране. Иако су у физичком смислу наведена лица пребацили у импровизовани затвор Месне заједнице поједини припадници добровољачке оружане групе, извесно је да су они то могли учинити једино по наредби оптужених Деветака, Радојчића и Девчића, који су иначе од раније познавали сва ова лица, мештане Ловаса, те према томе да то није био избор припадника ове оружане групе, који сасвим извесно наведена лица раније уопште нису познавали.

Сведок Жељко Сомборац је навео да су он и Паво Шимуновић изградили ограду за затвор испред подрума месне заједнице неких два-три дана пре догађаја на минском пољу. Сведок Јосип Бошњаковић је навео да је видео како пред наведеним затвором стражу држи мештанин српске националности Перо Карапанца у СМБ униформи

Сведок Милан Цоњар, мештанин Ловаса, хрватске националности, навео је да носио мадраце у тај импровизовани затвор Територијалне одбране, и да је том приликом видео 7-8 затворених лица, међу њима и браћу Павлић.

Сведок Јосип Кувеждић, такође мештанин Ловаса хрватске националности истакао је у свом исказу да је испред Месне заједнице видео простор ограђен жицом у којем су били затвореници, међу којима је уочио и Јосипа Јовановића, а да су страже око затвора држали домаћи Срби.

Сведокиња Јања Марковић је навела да је тамо био затворен и њен очух Стјепан Лукетић, а да су стражу држали домаћи Срби.

Сведокиња Михаела Сабљак је истакла да је њен супруг Мато ишао да ради у Месну заједницу по наређењу опт. Радојчића, да је тамо видео затворски простор ограђен жицом испред којег је стражарио један мештанин српске националности.

Сведок Мато Батаковић је навео да је био очевидац привођења Дарка и Жељка Павлића који су били видно претучени, а сведокиња Марија Ђаковић наводи како је видела да Петроније (окр. Петроније Стевановић) води групу од 15-ак затвореника у овај затвор, а да је међу њима видела и препознала браћу Павлић.

И сведок Градимир Вељовић је у свом исказу навео да је Месна јединица ТО Ловас, између осталог обезбеђивала и наведени затвор, а Никола Вуковић, иначе припадник наведене добровољачке групе такође је навео да је у Ловасу био само један затвор и то управо овај који је обезбеђивала ТО.

Изузев наведених лица оштећених који су из простора машинске радионице Земљорадничке задруге преведени у импровизовани затворски простор Територијалне одбране, наредних дана накнадно су у овај исто простор приведени и затворени Ђуро Антоловић, Стјепан Лукетић и његова супруга Марија Фишер, а што се утврђује на основу исказа сведока Јосипа Кувеждића. Из исказа Ђуре Антоловића, који је стицајем околности остао жив, након одвођења у затвор ТО, убијени су и Стјепан Лукетић и његова супруга Марија Фишер.

Оштећена **сведок Вера Видић**, навела је како је 18.10.1991. године у време када је већ падао мрак видела да њеног мужа Ивана, Лукетиће, оца и два сина, Алојза Кризманића и још неке воде улицом. Сва наведена лица су, што је на несумњив начин утврђено, тога дана 18.10.1991. године убијена.

1. б) Да су мештани хрватске националности морали да обележе своје куће **белим тканинама**, а око руку да носе **беле траке**, између осталих утврђују се на основу исказа сведока Андрије Балића, Јосипа Кувеждића, Антона Кризманића, Јосипа Сабљака, Ловре Герстнера, Ивана Мујића, Ђуре Антоловића, Емануела Филића, Катице Палијан, Милана Радмиловића, Мате Маџаревића, Љубодрага Солаковића, Драгутина Кризманића, Паве Антоловића, Јелене Лукетић, Марице Ходак, Јосипа Оструна, Станислава Франковића, Катарине Панџо, све мештана Ловаса хрватске националности.

Сведок Живан Стојковић, иначе припадник противдиверзантске чете ТО Ваљево, навео је да је по доласку у Ловас видео да људи носе беле траке

око руке и да је исто видео и код ухапшених мушкараца у задрузи. И **сведок Зоран Ивановић**, такође из истог састава ПДЧ ТО Ваљево наводи у свом исказу да су Хрвати морали да носе беле мараме и траке око руке, што је њима било неприхватљиво, а **сведок Слободан Марковић**, иначе припадник добровољачке оружане групе, навео је да су Хрвати носили беле траке као знак лојалности према новој власти, а да су те беле траке имали и лешеви који су скупљани по селу.

Наведену чињеницу је потврдио и **опт. Милан Радојчић**, који је у истрази навео да су у Ловасу све католичке куће морале бити обележене белим чаршафима или пешкирима, да би они који нису Ловашчани знали да су то католичке куће.

1. в) Радна обавеза – са ретким изузецима, за готово целокупно присутно радно способно становништво хрватске националности, и мушкарце и жене уведена је радна обавеза. Она се претежним делом састојала у обављању пољопривредних радова, затим радова у машинској радионици Земљорадничке задруге, али и неких нетипичних, који у сваком случају не би могли да се сврстају у категорију радне обавезе, као што је скупљање лешева убијених цивила. Сви ови радови обављани су уз оружану пратњу било припадника ТО или некога из састава добровољачке оружане групе. Наведене чињенице утврђују се на основу исказа бројних сведока, мештана Ловаса као на пример Јосипа Кувеждића, Ивана Мујића, Петра Вулете, Мате Мађаревића, Жељка Сомборца, Владе Бошњаковића, Јосипа Оструна, Златице Балић, Жељка Јапунце, Михаеле Сабљак, Стјепана Павличића и других, који су између осталог истакли да им је конкретне задатке издавао **опт. Милан Радојчић**, као и да су у почетку радили без икакве накнаде, а нешто касније уз добијање некаквих бонова, за које су у једној продавници могли да купе само неке ситнице, али у сваком случају, ти бонови су вредели далеко испод реалне вредности извршених радова. Да су радили уз оружану пратњу било припадника ТО или некога из добровољачке оружане групе, навели су бројни сведоци: Јосип Кувеждић, Антон Кризманић, Милан Цоњар, Берислав Филић, Вјекослав Балић, Винка Долачки, Катарина Панцо, Марија Бадањак, па и сведоци Милан Станић и Слободан Марковић, иначе припадници добровољачке оружане групе. Поједини мештани хрватске националности су били обавезани да иду по селу и купе лешеве и да их потом бацају у заједничку гробницу у плитко ископани гроб на гробљу, уз оружану пратњу. Наведене чињенице утврђују се из исказа сведока Антуна Кризманића, Берислава Филића, Јакова Пеулића, Шимуна Пејића, Ивице Филића.

Сведок Јаков Пеулић између осталог је навео да је приликом закопавања прикупљених лешева у наведену масовну гробницу, Петроније односно **опт. Петроније Стевановић**, мештане Ловаса који су то морали да ураде, терао да пију ракију јер су заслужили зато што су закопали „усташе“.

Ко је могао наредити увођење и спровођење радне обавезе за цивилно становништво хрватске националности?

Логичан је одговор, дакле само они који су били конкретна фактичка власт у селу тј. опт. Љубан Деветак, Милан Радојчић и Милан Девчић. При томе није од одлучне важности доказати да је у свакој прилици и за сваку радну обавезу појединачно свако од њих издавао конкретне наредбе за извршење радне обавезе. Довољно је да се утврди, а што је на несумњив начин утврђено, да су они у општем смислу донели такву одлуку, односно такву наредбу и да је на основу тога та њихова наредба и спровођена у конкретним активностима.

Зашто поверовати у веродостојност исказа наведених бројних сведока, односно зашто се на основу њихових исказа могу утврдити наведене битне чињенице?

Пре свега зато што су такви искази бројни, у погледу битних чињеница и околности међусобно апсолутно сагласни и повезани, те и зато што нема ни једног другог доказа који би произашао било из одбране оптужених, или из исказа неког од других сведока, а који би довели у питање истинитост исказа саслушаних сведока.

Изnoseћи своју одбрану током поступка, опт. Деветак, Радојчић и Девчић не споре да је ту постојала радна обавеза за присутно становништво Ловаса, али тврде да се радна обавеза односила на целокупно радноспособно становништво независно од тога да ли су хрватске или српске националности, да је то било неопходно и у корист свих, јер су обављани махом пољопривредни и радови у вези са пословима у земљорадничкој задрузи. Тврде да нико од њих није наредио да мештани хрватске националности скупљају лешеве својих убијених суграђана и сународника.

Сматрам да је оваква одбрана оптужених неоснована, јер није поткрепљена ни једним доказом и очиглено је усмерена на избегавање одговорности односно кривице за наступеле последице.

Увођење и спровођење радне обавезе представљало је у суштини присиљавање на принудни рад. Овакав закључак пре свега произилази из неспорно утврђене чињенице да су ту обавезу имали готово искључиво припадници хрватске националности, дакле из дискриминаторских разлога, а да је та радна обавеза спровођена присилно, произилази из неспорно утврђене чињенице да је у свим тим приликама била присутна оружана пратња, било из састава припадника ТО или добровољачке оружане групе.

Зашто радње описане под тачком **1а)** и **б)** ове оптужнице имају карактер **нечовечног поступања**, као једног од облика и начина извршења предметног кривичног дела?

Зато што су по начину извршења и последицама, оне на страни оштећених цивилних лица сасвим сигурно довеле до тешких душевних патњи и озбиљног насртаја на људско достојанство. Масовно привођење, а затим селекција на оне који ће бити задржани, па од оних задржаних, који ће бити пуштени уз радну обавезу, и оних који ће остати затворени, било у

простору земљорадничке задруге или у импровизованом затвору Месне заједнице, страх и неизвесност од онога што се догађа и што се може догодити, све су околности из којих се може извући основан закључак да су сва та лица доживљавала тешке душевне патње и повреду свог људског достојанства, а којих последица су оптужени били свесни и хтели њихово наступање.

Обележавање кућа белим тканинама и ношење белих трака око рукава, представља озбиљан насртај на људско достојанство оштећених, пошто су и они који су то наредили, а то су оптужени, као и сами оштећени, знали да се те мере примењују из дискриминаторских разлога, само зато што су припадници друге националности, конкретно хрватске, а не српске.

Тачка 2

Овом тачком прецизиране оптужнице, оптуженима се ставља на терет да су у наведеном периоду приликом саслушања приведених и затворених лица према њима примењивали **физичко и психичко насиље и повређивали њихов телесни интегритет**, наносећи им тиме тешке душевне и телесне патње и повреде, у неким случајевима непосредним извршењем или су то вршили по њиховом наређењу или уз њихово одобравање поједини припадници наведених оружаних група, све то из дискриминаторских разлога – националне припадности, а у сврху изнуђивања информација од оштећених о наводном поседовању оружја, ноћним оружаним провокацијама, или о припадности чланова њихове родбине, оружаним формацијама противне стране или о чланству у политичкој странци – ХДЗ.

Оптужени Љубан Деветак

а) –Током наведеног периода, оптужени наређују да се приводе и саслушавају поједина лица, мештани припадници хрватске националности, и то како она која су већ била затворена у импровизованом затвору у Месној заједници, као на пример Иван Видић и Антон Кризманић, тако и нека од лица која су привођена из својих кућа, а претходно су евидентирана као лица која су присуствовала митингу ХДЗ-а у Ловасу у поводу обележавања изборне победе те странке 1990. године. На наведеном митингу изражавани су и екстремни националистички ставови, а што је забележено на аудио - видео касети, која је дошла у њихов посед након запоседања Ловаса и која је потом приказивана у присуству већег броја припадника свих оружаних група. Приликом приказивања наведеног аудио видео снимка, уочено је да је програм водила **Снежана Кризманић**, мештанка Ловаса, хрватске националности. Оптужени Деветак је наредио неколицини припадника оружане групе „Душан Силни“ да је саслушају. Неколицина ових припадника наведене оружане групе су привели **ошт. Снежану Кризманић** и у кући Ивице Франчишковића приликом саслушања захтевали од ње да им каже ко се све налази на снимку, шта све зна о појединим особама, а када не би одговорила на постављено питање, ударали је по глави, чупали је за косу, претили јој силовањем, ножем прелазили преко врата и тела, дакле, малтретирали је и физички и психички. Након тога преузео је Милан Радојчић и одвео у кућу Боре Кесара, где је иначе била смештена команда и

станица милиције и ту је закључао у једну собу. Међутим, после извесног времена, оштећена је поново доведена на саслушање, сада пред опт. Љубана Деветака, који је испред ње махао пиштољем и највише испитивао о њеном оцу Фрањи и његовом чланству у ХДЗ-у. Наведено чињенично стање утврђује се највећим делом на основу исказа оштећене Снежане Кризманић, која је свој исказ дала јасно и убедљиво, не доводећи притом ни у једном тренутку у питање веродостојност свог исказа, односно његову истинитост. Да је она приведена по наређењу Деветака, навео је у својој одбрани и **опт. Александар Николајидис**. Њен исказ потврђује и **сведокиња Марија Ђаковић**, такође мештанка Ловаса, хрватске националности, која је била присутна приликом наведеног испитивања и која је навела да је опт. Деветак претио Снежани да може да јој гурне пиштољ у уста. Није било ни једног другог доказа који би довео у сумњу веродостојност исказа наведених сведока и опт. Александра Николајидиса, те се може поуздано извући закључак о истинитости наведених чињеница. У напред наведеној репортажи из Ловаса, емитованој у прилогу „ТВ Дневник 2“ од 08.11.1991. године, мештанину Ловаса Антуну Паши постављено је питање ко је Фрањо Кризманић - отац Снежане Кризманић, а наведени је одговорио, цитирам: „Фрањо Кризманић је био један од челних водитеља ХДЗ-а у селу. Он је рекао за Србе да треба их уништити односно да их пучки речено треба поклати, треба их уништити“, завршен цитат.

Опт. Љубан Деветак је у целости негирао своје учешће у вези и поводом саслушања ошт. Снежане Кризманић. Међутим, имајући у виду исказе наведених сведока и опт. Александра Николајидиса, сматрамо да је изнета одбрана опт. Деветака неоснована и усмерена на избегавање кривичне одговорности, односно кривице.

Будући да се ради о истом догађају, истим оптуженим и оштећеној, овај део завршне речи односи се и на **прецизирану оптужницу тачка IV под 3**, којом се оптуженом Александру Николајидису ставља на терет да је критичне прилике према ошт. Снежани Кризманић и он предузимао радње мучења, тако што је у већој групи добровољачке оружане групе, док су је сви испитивали ко се налази на снимку прославе годишњице ХДЗ-а, он ударао по глави. Наведено чињенично стање произилази из јасног, уверљивог и недвосмисленог исказа ошт. Снежане Кризманић. И поред негирања те чињенице од стране опт. Александра Николајидиса, није било ни једног разлога да се не поверује у истинитост исказа оштећене. Само присуство у групи људи који се понашају на описани начин, и макар да је у томе учествовао само на начин да је једанпут ударио, даје поуздан основ за закључак да се и он саглашавао са њиховим поступцима, да је те поступке прихватио као своје, те да је тиме и сам предузео инкриминисане радње тортуре, тј. физичког и психичког мучења, а у циљу изнуђивања тражених информација, што и објективно и субјективно представља обележје једног од облика извршења предметног кривичног дела.

Опт. Александар Николајидис је у целости негирао своје учешће у извршењу наведених радњи. Сматрамо овакву његову одбрану неоснованом и усмерену на избегавање кривице, имајући пре свега у виду јасан и убедљив исказ ошт. Снежане Кризманић. Обзиром на укупан контекст

догађања и касније односе између оптуженог и оштећеног, није било ни једног разлога да се не поверује у истинитост њеног исказа.

Оптужени Милан Радојчић

б) оштећени **Иван Видић**, иначе мештанин Ловаса, хрватске националности налазио се у групи мештана који су већ првог дана задржани у простору машинске радионице земљорадничке задруге, а који је наредних дана пребачен у импровизовани затвор у зграду и кругу Месне заједнице који су обезбеђивали припадници месне ТО. Као што ћемо мало касније видети, ово лице је једно од оних које је 18.10. те године изведено из наведеног затвора и истог дана убијено. Но пре тога, по наредби опт. Радојчића, Иван Видић је доведен у канцеларију територијалне одбране у згради Месне заједнице. Међутим, одмах по уласку, опт. Радојчић је дао знак једном војнику да уђе Петроније (мисли се на оптуженог Петронија Стевановића), који је одмах по уласку, подразумевајући наведени позив као наредбу, претукао оштећеног, ударајући га гуменом палицом по леђима. Наведено чињенично стање утврђује се на основу исказа сведока - оштећене Вере Видић, његове супруге, која је на главном претресу између осталог навела да је једне прилике њен муж дошао кући у пратњи једног војника да би се окупао и том приликом јој показао модрице по телу, рекавши јој шта му се и како догодило, и на крају „За ово је крив Радојчић“. Није било ни једног разлога да се не поверује у истинитост исказа наведене сведокиње, мада се ради о посредном сазнању, код неспорне чињенице да је Иван Видић био једно од лица које је било затворено у импровизованом затвору у згради Месне заједнице, који су обезбеђивали и чували припадници локалне територијалне одбране, на чијем челу је био опт. Милан Радојчић, с једне стране, и с друге да је наведено лице изведено из тог затвора и потом убијено.

У овом делу завршне речи, такође ћу анализирати и дати оцену доказа у вези дела оптужбе против **Петронија Стевановића** под **IV – зачка 2-б**), обзиром да се ради о истом догађају у односу на истог оштећеног а где се као извршиоци наводе оптужени Милан Радојчић као налогодавац, а опт. Петроније Стевановић као извршилац описаних радњи, па се претходни део анализе и оцене изведених доказа и утврђеног чињеничног стања односи и на наведену тачку оптужбе против Петронија Стевановића са истоветним чињеничним и правним закључком, без обзира што је опт. Петроније Стевановић у целости негирао своје учешће у извршењу наведених радњи и поступака.

Оптужени Милан Девчић

в) Сведок-оштећени **Петар Вулета** је такође мештанин Ловаса, хрватске националности. По наређењу опт. Девчића приведен је у станицу милиције и том приликом оптужени га је ударао ногама и рукама у пределу ребара, псовао му мајку, питао га да ли је члан ХДЗ-а и на крају му рекао „ово није готово и још ће са тобом разговарати Деветак“. Наведено чињенично стање заснива се на исказу оштећеног саслушаног у својству сведока на главном претресу и у току истраге пред надлежним судом у

Хрватској. Његов исказ је јасан и убедљив, па имајући у виду контекст свих других многобројних сличних дешавања, није било ни једног разлога да се не поверује у истинитост његовог тврђења, без обзира што је опт. Милан Девчић у целости негирао такве његове тврдње.

г) слично понашање опт. Девчић је испољио приликом испитивања **Марка Грчанца** у станици милиције, такође мештана Ловаса хрватске националности. Том приликом га је ударао гуменом палицом по глави, псовао му усташку мајку, а потом га терао да лиже своју крв са стола. И наведено чињенично стање заснива се на недвосмислено јасној изјави оштећеног сведока, који није имао никаквог разлога да на такав начин неосновано терети оптуженог, који је такође и у вези овог догађаја у целости негирао истинитост исказа наведеног сведока.

д) **Сведок-оштећени Ђуро Филић** такође је мештанин Ловаса хрватске националности, кога је оптужени Девчић испитивао у станици милиције, псујући му притом мајку усташку, питајући га где су му зетови, за кога је гласао. Том испитивању је присуствовао један наоружани стражар који је у његовом присуству ударао оштећеног кундаком и ногама, измицао му столицу када је овај хтео да седне, а приликом одвођења из те просторије и даље наставио да га удара.

Наведене чињенице заснивају се на јасном и убедљивом исказу оштећеног, који је и при суочењу са оптуженим у целости остао при својим наводима и одавао утисак знатно убедљивијег у односу на опт. Девчића, који га је у једном тренутку приликом суочења питао да ли га је дирнуо руком, што није имало никаквог смисла, јер сведок то није ни рекао, да би након тога питао оштећеног за Кризни штаб у Ловасу, наоружане страже и друго, па се и из оваквог става оптуженог приликом наведеног суочења посредно могао извући закључак о мотивима оптуженог за испољено понашање приликом саслушања оштећеног у станици милиције.

Оптужени Љубан Деветак, Милан Радојчић и Милан Девчић

ђ) **Сведок-оштећени Антон Кризманић**, мештанин Ловаса, хрватске националности саслушаван је у просторијама земљорадничке задруге. Том приликом опт. Милан Радојчић га је ударио ногом у стражњицу. При оваквом тврђењу оштећени је остао и при суочењу са оптуженим. Након тога оптужени га је послао у једну од канцеларија на првом спрату где је био затворен, да би наредног дана поново био приведен на испитивање у кухињи задруге пред опт. Љубана Деветака и Милана Девчића. Том приликом опт. Деветак га је питао где му је брат и да ли би пристао да буде стрељан уместо њега, те претио да ће му убити породицу. При оваквим наводима оштећени је остао и приликом суочења са оптуженим Деветакком. Исте прилике и Девчић му је претио да ће га убити. Приликом суочења оштећени је јасно и убедљиво остао при својој тврдњи, а опт. Девчић га је приликом тог истог суочења, у целости негирајући његове тврдње, питао јесу ли он и браћа били припадници ЗНГ. Након завршеног саслушања, опт. Деветак га је поново послао назад у затвор. Није било ни једног разлога да се не поверује у истинитост тврђења сведока оштећеног. Навести толико

детаља у вези конкретног догађаја, може само неко ко је заиста то доживео. Никаквог он разлога није имао да изнесећи наведене тврдње неосновано терети оптужене. Стога сматрам одбрану све тројице оптужених у вези инкриминисаног догађаја, неоснованом и усмереном на избегавање кривице за почињене радње.

Оптужени Милан Радојчић и Милан Девчић

е) **Сведок-оштећени Ђуро Антоловић** је такође мештанин Ловаса, хрватске националности. У наведено време опт. Милан Радојчић и Милан Девчић су га наизменично у више наврата психички и физички злостављали приликом саслушања. Једне прилике опт. Радојчић је са оружаном пратњом дошао у претрес куће оштећеног, при чему су га неколико тих пратилаца у присуству његове мајке претукли. Након тога доведен је у станицу милиције, где га је опт. Милан Девчић ударио металним боксером у пределу вилице, од ког ударца је пао, при чему је кварио, а пукла му је или повређена вилица. При покушају да устане, један од наоружаних пратилаца га је ударио шипком. Након тога су га спровели у затвор у подрум Месне заједнице, одакле је у више наврата довођен у канцеларију опт. Радојчића, те су га он и опт. Девчић испитивали о његовом чланству у ХДЗ-у и осталим члановима те странке, а када не би одговорио на неко од постављених питања, опт. Радојчић је позвао опт. Петронија Стевановића да му „помогне“. Одмах по уласку Петроније би почео да бодје оштећеног у бутину, на шта му је опт. Радојчић рекао „нисам ти казао да га овде убијаш, води га на неко друго место, па га тамо убиј“. И оптужени Милан Девчић је наставио да га испитује, да би после извесног времена позвао стражара да га одведе. Преузео га је опт. Петроније Стевановић са још двојицом припадника ТО и пошто су га ставили у једна кола и одвели до његове куће, убацили су га у подрум, па су након тога покушали да га убију, тако што су за њим у подрум бацили две бомбе, али је стицајем срећних околности оштећени остао неповређен.

Наведено чињенично стање заснива се на изјави **оштећеног-сведока Ђуре Антоловића**.

Оштећени је истакао да раније није био ни у каквом сукобу са оптуженима и да нема никаквог разлога да неосновано терети оптуженог. Испричао је све што му се заиста догодило јасно и убедљиво, те није било ни једног другог разлога да се не поверује у истинитост његовог тврђења.

Како се овај део оптужбе односи и на **опт. Петронија Стевановића**, а што је посебно описано под **IV – 2 тач. а)**, у целости остајем при изнетој анализи и оцени изведених доказа, те датом чињеничном и правном закључку у погледу кривице опт. Петронија Стевановића за предузете радње, које, такође представљају један од облика извршења предметног кривичног дела.

Оптужени су у целости негирали истинитост тврђења оштећеног, али сматрам да се таква њихова одбрана не може прихватити јер је очигледно усмерена на избегавање кривице за почињено дело. Између осталог и због

тога што се из мноштва наведених случајева може исвести закључак о вишекратном и континуираном врло сличном понашању оптужених у наведеним ситуацијама. Није прихватљиво да сви сведоци оштећени износе неистините тврдње баш у односу на њих, а да само оптужени говоре истину.

Дакле, све што је напред наведено као утврђено имало је за последицу намерно наношење тешког бола, тешке физичке и душевне патње (описано под 2-а), в), д), ђ) и е)) и повреде телесног интегритета и мучења оштећених цивилних лица (под 2-б), г) и е)), што су такође различити облици извршења предметног кривичног дела.

А кад је тренутно реч о **опт. Петронију Стевановићу и Александру Николајидису**, у овом делу завршне речи, даћу анализу и оцену доказа у вези дела оптужбе под **IV тач.4-а)**.

Овим делом оптужбе, обојици оптужених се ставља на терет да су према цивилним лицима **Љубици Адамовић и Маријани Радочај**, дана 10.10.1991. године, дакле на сам дан када је извршен напад и запоседање Ловаса, нечовечно поступали, тако што су им претили да ће их убити и силовати, изазивајући тиме код њих осећај тешке душевне патње и страха. О овим чињеницама и околностима током поступка исказ је дала оштећена Љубица Адамовић, мештанка Ловаса, хрватске националности и сведок Славољуб Ивановић, припадник добровољачке оружане групе.

Према исказу **општ. Љубице Адамовић**, оптужени су им наведене претње упућивали у кући Радочаја на сам дан напада, да би касније другог дана долазили у кућу Воркапића да траже њу и Маријану Радочај и да су ишли за њима до Товарника. Сведок **Славољуб Ивановић** је навео да је он спасио Љубицу Адамовић и Маријану Радочај од оптужених, пошто их је одвео у кућу Воркапића и у милицију да их склони, којом приликом су му оне рекле да је „Аца“ (опт. Александар Николајидис) претио да ће убити и њих и децу. Није било ни једног разлога да се не поверује у истинитост казивања оштећене сведокиње и сведока Славољуба Ивановића. У погледу битних чињеница њихови искази су сагласни и међусобно се допуњују. Сведоци нису имали никаквог разлога да неосновано терете баш њих двојицу, које тада нису ни познавали, већ су њихов идентитет и њих лично упознале у току каснијих дана. Стога одбрану оптужених Александра Николајидиса и Петронија Стевановића, који у целости негирају наведене тврдње оштећене и сведока, сматрамо неоснованом и усмереној на избегавање кривице за почињено дело.

3. оптужени Љубан Деветак

Овим делом оптужбе ставља се на терет **опт.Љубану Деветаку** да је током октобра и новембра месеца 1991. године у Ловасу наређивао појединим припадницима оружане групе „Душан Силни“ да убију одређена цивилна лица, па тако:

а) Марин и Катарина Балић су били супружници, мештани Ловаса, иначе хрватске националности. Дана 15. или 16.10.1991. године, обоје су били приведени и доведени у наведени импровизовани затвор у подрум Месне заједнице. Неке прилике, након тога, опт. Љубан Деветак, приликом боравка у Месној заједници, **наредио** је присутном **опт. Петронију Стевановићу** да убије наведени брачни пар, и то тако што је на питање Петронија „шта ћу с њима?“ одговорио „ликвидирај их“. Несумњиво је утврђено да су и Марин и Катарина Балић након тога заиста и убијени. Њихови лешеви пронађени су касније у кући Владе Девчића у улици Владимира Назора бр.39.

У вези наведеног догађаја саслушани су сведоци: **Викица Филић, Јосипа Балић, Златица Балић, Бернадица Оздановац и Божица Дрмић.**

Сведокиња **Викица Филић**, такође мештанка Ловаса, хрватске националности, у свом исказу је између осталог навела да је и она била затворена у подруму Месне заједнице. Критичне прилике ишла је да се умије и том приликом је видела Катарину и Марину Балића како седе у ћошку ходника. Нешто касније чула је да Петроније (опт. Петроније Стевановић), са којим је био још један војник, пита тада присутног Љубана Деветака „шта ћу са њима“, а да је овај одговорио „ликвидирај“. У вези наведених околности, извршено је суочење између напред наведене сведокиње и опт. Деветака. Након што је поновила све што је наведено, сведокињи је у судници позлило. Сведокиња Јосипа Балић је у свом исказу навела да је 16.10.1991. године видела како војници у зелено-жутим униформама тј. униформама истим као код оних војника који су их пратили на рад, воде њеног стрица и стрину, Марину и Катарину Балић, па како је била удаљена на неколико метара од њих, чула је своју стрину како говори тим војницима који их воде: „То што нам радите, ће и вас снаћи“. Сведокиња Златица Балић, иначе снаја убијених, навела је у свом исказу да је у ноћи између 15. и 16.10.1991. године, са децом преспавала код свекра и свекрве, да су сутрадан одведени у Месну заједницу и милицију. Касније је чула да се њена свекрва том приликом обратила Љубану Деветаку, говорећи му да они нису ништа криви, на шта је Деветак одговорио „Шта ви нисте криви, ви сте највеће усташе“. Оштећене Бернадица Оздановац и Божица Дрмић, ћерке убијених, о овом догађају имају посредна сазнања, добијена од Викице Филић.

Зашто поверовати у веродостојност исказа саслушаних сведока?

Пре свега, зато што су њихови искази јасни, одређени и убедљиви. Нема ни једног податка и доказа да су наведени сведоци имали било каквог личног разлога да неосновано терете опт. Деветака. И приликом суочења били су и јасни и убедљиви, при чему је сведокињи Викици Филић због подсећања на наведени догађај и позлило. Да је Викица Филић такође била затворена у Месној заједници, утврђује се на основу њеног исказа, а ту чињеницу и околност није оповргао ни сам оптужени. И на крају, у објективном смислу, њен исказ потврђује и чињеница несумњиво утврђена да су Марин и Катарина Балић заиста након тога убијени, будући да су њихови лешеви пронађени, као што сам већ рекао у кући Владе Девчића у

улице Владимира Назора. Стога се из наведених разлога не може прихватити одбрана опт. Љубана Деветака да он није наредио убиство наведених оштећених, мада не спори чињеницу да су ова лица заиста и убијена.

б) Под наведеном тачком овог дела оптужнице, опт. Љубану Деветаку ставља се на терет да је у наведено време **наредио опт. Александру Николајидису**, а потом и Зорану Обреновићу зв. „Аждаја“, иначе обојица припадници добровољачке оружане групе да **убију Снежану Кризманић**, као што смо рекли мештанку Ловаса хрватске националности. Срећом, они нису поступили по наведеном наређењу. После тога, на захтев опт. Александра Николајидиса, опт. Деветак му је одобрио да оштећену поведе са собом у Панчево, што је овај и учинио. Наведене чињенице и околности заснивају се на исказу опт. Александра Николајидиса, који је то јасно и одлучно поновио више пута и током истраге и главног претреса, па и приликом суочења са опт. Деветаком. Између осталих разлога, због којих није поступио по наведеном наређењу, опт. Николајидис је навео да је био у некој врсти емоционалне везе са оштећеном.

Зашто поверовати у истинитост наведених чињеничних околности које је навео опт. Александар Николајидис?

Као што смо већ напред навели, утврђено је да је опт. Снежана Кризманић од стране опт. Деветака и осталих препозната на аудио-видео снимку са митина ХДЗ-а у Ловасу, да је он наредио њено саслушање, да су је саслушавали неколицина припадника добровољачке оружане групе, па и он сам, на начин како је то, као што смо већ рекли, утврђено да су били незадовољни добијеним информацијама од ње с једне стране, а с друге, да је опт. Деветак у наведеној функцији и у наведеним околностима одлучивао о свему, па као што произилази, и о животу и смрти. За одобрење да оштећену води у Панчево, опт. Александар Николајидис није се обратио ником дугом, него управо и једино опт. Деветаку. Све ове наведене чињенице и околности дају основа за закључак да је наведени исказ Александра Николајидиса истинит, те да се на основу таквог његовог исказа са сигурношћу може утврдити постојање чињенице наређења опт. Деветака да убије опт. Снежану Кризманић. Наведена врста наређења је један од више могућих облика извршења предметног кривичног дела, при чему није нужно и да се поступи по таквом наређењу, да би дело било свршено.

Износећи своју одбрану током поступка у вези наведених околности, опт. Деветак је у целости негирао тврдњу опт. Александра Николајидиса, али имајући у виду утврђене чињенице и околности, сматрамо такву одбрану неоснованом и усмереној на избегавање кривице за извршено дело.

в) У овом делу оптужнице, опт. Деветаку се ставља на терет да је неутврђеног дана у првој половини новембра месеца 1991. године, наредио неколицини припадника оружане групе „Душан Силни“ („Аждаји“ и „Кости“ – сада обојица покојни) и „Николи“, за сада неидентификованом да убију Звонимира Мартиновића, тако што се претходно сусрео са њима у близини куће Боре Кесара и управне зграде задруге, па је на њихово питање

шта да раде са приведеним Мартиновићем, овај најпре упитао да ли су га саслушали, а потом наредио да ураде „оно што треба“, што је недвосмислено подразумевало да га убију, да би ово лице најпре било одведено на саслушање у кућу Ивице Франчишковића, и потом убијено од стране неидентификованих припадника ове оружане групе, с тим да је његово тело сутрадан пронађено у дворишту куће Андрије Мартиновића у ул. Краља Томислава.

У вези наведених чињеница и околности, изјашњавали су се током поступка сведоци: Петар Вулета, Јосип Петковић, Милан Радмиловић и Мира Антоловић – Комјат. Сведок **Петар Вулета** је у својим исказима у битном навео да је једне прилике пред почетак полицијског часа на раскрсници улица у близини куће Мате Фрковића у аутомобилу видео „Аждају“, „Косту“ и „Николу“ како прилазе опт. Деветаку и питају га шта да раде са неким чије име у том тренутку није чуо, али је чуо да им је Деветак одговорио да с њим ураде оно што је потребно. Убрзо након тога, иста ова лица видео је у наведеном аутомобилу заједно са Звонком Мартиновићем зв. „Шука“. У близини куће Ивице Франчишковића, видео је када су ова тројица изгурали оштећеног из аута и тукући га угурали у двориште. Следећег дана, Мартиновић је пронађен мртав.

Сведок Јосип Петковић је на главном претресу изјавио да је био доведен у кућу Ивице Франчишковића у центру села, где је мучен, између осталог и са струјом, а када је он увођен у ту кућу, Звонко Мартиновић је из ње извођен. Тада га је видео последњи пут.

Сведок Милан Радмиловић је навео да о овом догађају има делимична посредна сазнања, онолико колико му је о томе испричао претходно наведени сведок Јосип Петковић.

Сведокиња Мира Антоловић Комјат у свом исказу је навела да је једно јутро у штаб ТО, у зграду Месне заједнице, доведен Звонко Мартиновић, звани „Шука“, ради саслушања. Након тога губи му се сваки траг. Пошто је чистила наведени уред, следећег дана је под шупом која се иначе налази у склопу те зграде видела мању локву крви, па је закључила да је оштећени Мартиновић убијен.

Зашто поверовати у истинитост исказа сведока Петра Вулете?

Зато што сматрам да је његов исказ веома јасан и убедљив. Он је јасно и недвосмислено изнео само оне чињенице и околности које је непосредно видео и чуо. Он не тврди да зна где је, када, на који начин и од стране којих лица убијен Звонимир Мартиновић. Део његовог исказа у којем је навео да је оштећени Звонимир Мартиновић доведен ради испитивања у кућу Ивице Франчишковића, потврђује и сведок Јосип Петковић, а посредно и сведок Милан Радмиловић, коме је поменути сведок то испричао.

На основу исказа **сведока Дарка Мартиновића**, сина пок. Звонка Мартиновића, као неспорна утврђује се чињеница смрти оштећеног, односно да је његово тело пронађено у дворишту куће код Андрије Мартиновића.

Ову чињеницу не спори ни оптужени Деветак. Дакле, ценећи исказе наведених сведока и појединачно и у међусобној вези, а имајући у виду и контекст свих претходних догађања у смислу улоге и понашања опт. Деветака, сматрам да се основано може закључити да су наведени сведоци пре свега Петар Вулета, казивали истинито и да се на основу таквих исказа, као и неспорно утврђене чињенице да је Звонимир Мартиновић заиста убијен, поуздано може извући закључак да је наређење за његово убиство на описани начин издао опт. Љубан Деветак.

Изnoseћи своју **одбрану** током поступка, **опт. Деветак** између осталог је навео да је Звонимир Мартиновић живео код Андрије Мартиновића, будући да је његова кућа срушена већ првих дана, да је заиста убијен на штагљу куће Андрије Мартиновића, да се то догодило половином новембра месеца 1991. године, тврдећи касније да се то догодило 10.11.1991. године, али да он тада није био у Ловасу, него на викенду у Београду, те наравно да никада и никоме није издао наредбу да се Звонимир Мартиновић убије.

Имајући у виду чињенично стање утврђено на напред наведени начин, на основу исказа наведених сведока, сматрам да је изнета одбрана оптуженог у погледу наведених битних чињеница и околности неоснована, и такође усмерена на избегавање кривице за почињено дело.

Оптужени: Љубан Деветак, Милан Радојчић и Милан Девчић

г) Овим делом оптужбе, опт. Деветаку и Радојчићу ставља се на терет да су неутврђеног дана у периоду од 14. до 18.10.1991. године сачинили „**списак за ликвидацију**“, тако што су са овог списка цивила затворених у подруму Месне заједнице означили оне које треба убити. Након тога опт. Радојчић распитивао се ко би то могао да изврши. Дана 18.10.1991. године, опт. Деветак и Девчић најпре су испитивали Стипу Долачког и браћу Жељка и Дарка Павлића, већ видно претучене и повређене, да би их потом предали опт. Петронију Стевановићу да буду лишени живота. Истога дана, опт. Деветак је наредио Петронију Стевановићу и Александру Николајидису „**да склоне и прикрију**“ – што је недвосмислено подразумевало да убију већ повређене цивиле у подруму Месне заједнице, након чега су ова двојица, заједно са још неколико припадника добровољачке оружане групе „Аждајом“, „Костом“, са више путничких возила одвозили цивиле из дворишта Месне заједнице у напуштене куће, гараже, капелицу на гробљу и друга места, где су их из ватреног оружја поједини од њих лишавали живота, па су тако сви ти лешеви пронађени, и то: у **гаражи Иве Мађаревића**, улица Силвија Страхимира Крањчевића: Дарко Павлић, Жељко Павлић, Марко Дамјановић, Јосип Јовановић; у **капелици на гробљу**, Петар Лукетић, Ђука Лукетић, Алојз Кризманић и Стипе Долачки; у **гаражи Боже Латаса**, такође у улици Силвија Страхимира Крањчевића пронађени су лешеви Ђуре Кризманића, Фрање Панђе, Зорана Кризманића; у **кући Иве Кризманића** у улици Владимира Надзора бр.40, пронађени су лешеви Андрије Девчића и Марије Фишер; у **кући Владе Девчића** у истој улици пронађени су лешеви Ивана Видића, Марина Балића и Катарине Балић; у **центру села пред кућом Матије Палијана**, пронађен је леш

Стјепана Лукетића. Иначе, наведена локација је на излазу из села у близини минског поља.

Сведок Антон Кризманић, који је сакупљао погинуле на минском пољу, навео је да је поред поља био камион на коме су била тела Јосипа Туркала, Бошка Бођанца и Стјепана Лукетића.

На **непознатој** адреси у селу убијен је **Антун Лукетић**. За наведено лице постоји само доказ да су му посмртни остаци ексхумирани из масовне гробнице на гробљу у Ловасу.

Да су лешеве наведених лица пронађени на означеним локацијама и потом сахрањени у импровизовану масовну гробницу ископану багером на гробљу у Ловасу, утврђује се на основу неспорних и неоспорених исказа сведока Берислава Филића, Јакова Пеулића, Павла Шимуновића, Шимуна Пејића и Антона Кризманића, који су уз присуство оружане пратње добровољаца, припадника локалне ТО прикупљали наведене лешеве и потом их одвозили до ископане масовне гробнице.

Дакле, несумњиво је утврђено да су сви наведени оштећени, пре безобзирних ликвидација били затворени у импровизованом затвору у подруму и простору Месне заједнице и да су поједини од њих, како је то утврђено, приликом саслушања у том затвору или у станици милиције, били физички и психички малтретирани и повређивани. Највећи број наведених ликвидација одиграо се 18.10.1991. године, као што ћемо касније видети, на дан догађања на тзв. „минском пољу“. Сви оптужени, у првом реду оптужени Деветак, добили су, иначе тачну информацију да убрзо након 18.10.1991. године, за један дан, долази до смене војних јединица у Ловасу, тј. да јединице из зонског штаба ТО Ваљево замењују јединице из 46. партизанске дивизије из Крагујевца.

Опт. Деветак у таквој ситуацији, процењујући да ће команда нове јединице после догађаја на минском пољу пажљиво преконтролисати затечено стање у Ловасу и да неће имати ваљано образложење за затворенике којима су биле нанесене видљиве телесне повреде, наређује појединим припадницима добровољачке оружане групе, пре свега опт. Александру Николајидису и Петронију Стевановићу да „**склоне и прикрију**“ затворене и повређене цивиле из подрума Месне заједнице, што су они потпуно исправно схватили, као налог да се сва ова лица ликвидирају. Искази опт. Николајидиса и Стевановића делимично се разликују у погледу наведених чињеница, али су сагласни у односу на наведени налог опт. Љубана Деветака да се затвореници склоне. Наиме, Александар Николајидис је навео да му је Љубан Деветак најпре наредио да одведе доктора у затвор, да би овај прегледао повређене и санирао им повреде, што је овај и урадио и потом пренео Деветаку да по мишљењу лекара повређени морају да иду на операциони сто. **Сведок др Слободан Качар** је у сведочењу на главном претресу навео да је био позван да прегледа повређене у затвору, да је прегледао двојицу од којих је један имао повреду ребара а други прилично озбиљну расекотину усне, да је једном дао инјекцију и рекао да им он не може да помогне. Након што је

опт. Николаидис известио опт. Деветака о мишљењу лекара опт. Деветак му је рекао да сви морају да се склоне, што је он Николајидис схватио као наређење да се исти убију, па му је наводно одговорио „нека их склања онај који им је то урадио“, да би тек након тога опт. Деветак позвао Петронија Стевановића, „Косту“ и „Аждају“, који су по његовом наређењу преузимали из затвора ове затворенике, одвозили их колима у неколико махова на разне локације, где су ови потом убијани од стране неидентификованих припадника добровољачке оружане групе.

Опт. Петроније Стевановић је у својој одбрани навео да је Љубан Деветак њему наредио „иди склони ове што су доле рањени“, па да он наводно није знао где да их склони, односно није схватио шта треба да уради, а да је то схватио опт. Николајидис, па да је Николајидис наредио Воркапићу да доведе „пеглицу“ у коју су он и Славко Ступар стрпали 4 затвореника и одвели да их убију. И приликом суочења, оба оптужена су остала код својих навода.

У вези свих ових околности, у првом реду постојања списка за ликвидацију који су сачинили опт. Љубан Деветак и Милан Радојчић, у току поступка изјашњавали су се сведоци Љуба Јелић и Мира Антоловић – Комјат.

Сведок Љуба Јелић је у вези наведених околности више пута саслушаван, и то у преткривичном поступку, у истрази и на главном претресу. Ни једна од тих изјава није у целости и сагласна са претходном изјавом, јер би при сваком следећем исказу наведени сведок или нешто додавао или нешто одузимао, али у погледу неких битних, одлучних чињеница, његовом исказу се може поверовати, ценећи га у склопу контекста целокупних догађања и исказа појединих сведока и оптужених. Наведени сведок је припадао добровољачкој оружаном групи и у наведено време је био припадник ТО, највише везан за опт. Милана Радојчића, кога је чак у неким ситуацијама и замењивао. Тврди да се једне прилике задесио у канцеларији Милана Радојчића, када су опт. Љубан Деветак, Милан Радојчић и Божа Девчић разматрали неки списак, с тим да је пред полицијом у предкривичном поступку навео да се радило о списку затворених у подруму Месне заједнице који је код себе држао опт. Љубан Деветак. Том приликом опт. Деветак се распитивао за неке људе, ко им је деда, ко им је 1941. године био усташа, а ова друга двојица су му то објашњавала и заокруживала нека имена. Након тога, опт. Деветак је отишао. После извесног времена, према тврдњи овог сведока у предкривичном поступку, опт. Радојчић и Божа Девчић су међусобно разговарали о томе да неки заробљеници треба да се ликвидирају и питали њега ко би то могао да уради. У сведочењу на главном претресу сведок Јелић је навео да су се опт. Радојчић и Божа Девчић наводно кроз шалу интересовали отприлике ко би могао да прихвати да подели „тај посао“. У том тренутку није схватио да су они расправљали о неком списку за ликвидацију затворених људи, али пошто се убрзо све то заиста догодило да су сви ти људи ликвидирани, он је закључио да се радило о списковима за ликвидацију и да о томе све зна и цело село. Према његовом исказу из истраге затворенике, односно људе које су по његовом мишљењу стављени

на списак за ликвидацију од стране опт. Радојчића и Деветака су, у двоје, троје кола одвезли добровољци групе из Панчева. У наведеној групи су били Николајидис, Петроније Стевановић, Славко Ступар и наводно неки непознати високи момак. У сведочењу на главном претресу навео је да је Славко Ступар невољно пристао да организује ликвидацију људи са списка, али је тада избегао да директно помиње имена Николајидиса и Стевановића, као лица која су учествовала у одвођењу и ликвидацији тих људи, него се ограничио на наводе да је то учинила „Ступарова група“. У предкривичном поступку, у изјави коју је дао овом Тужилаштву, рекао је да су Ступар, „Аца Грк“, Петроније, „Коста“ односно „Коле“ и један момак из „Ступарове групе“, чије име не зна, били учесници тог одвођења и ликвидације затвореника из подрума Месне заједнице. Приликом суочења на главном претресу са опт. Николајидисом, изричито је поновио да су у томе учествовали Николајидис и Петроније, да је приметио да је Николајидису била крвава гардероба, а да му је то касније у канцеларији опт. Николајидис објаснио речима „радим посао“.

Да ли се уопште може поверовати у истинитост казивања сведока Љубе Јелића, код неспорне чињенице да је он током свих фаза поступка делимично мењао свој исказ у погледу неких чињеница и околности, а ако може, којем то делу његовог исказа се може поверовати и из којих разлога. Овај сведок је мењао свој исказ најмање из два разлога. Прво, као непосредни учесник инкриминисаних догађања припадник добровољачке оружане групе, и у том својству припадник ТО и лице које је повремено замењивало опт. Радојчића, свакако је водио рачуна да дајући свој исказ не доведе себе у ситуацију да неко постави питање његове одговорности, и друго, према његовом тврђењу током саслушања на главном претресу, њему су већ дуже време упућиване некакве претње у вези са његовим сведочењем, те да је из страха за своју безбедност те претње пријавио у СУП-у Краљево, али их није хтео да каже ко му је упућивао те претње ни у чему су се оне састојале.

Но и поред свега, сматрам да треба поверовати у исказ наведеног сведока у делу који се односи на постојање тзв. „списка за ликвидацију“ и да су се око тог списка договарали и опт. Деветак и Радојчић. При томе није нужно доказати да је то писмено носило назив „списак за ликвидацију“, али у сваком случају радило се о евиденцији неких људи о којима су опт. Деветак, Радојчић и Божа Девчић разговарали и међусобно се упознавали, на начин како је то објаснио сведок Љуба Јелић, и на којем је сасвим извесно био пописан и највећи број лица, те прилике затворених у подруму Месне заједнице. Сматрамо да овај „списак за ликвидацију“ има пре свега информативни карактер, а да је суштина у договору и одлуци опт. Деветака и Радојчића да се одређена лица ликвидирају, а на начин како је то већ речено да је утврђено. У потврду наведеног закључка наводим исказ сведокиње Мире Антоловић – Комјат, која је свој исказ дала пред надлежним правосудним органима Хрватске, а који је прочитан на главном претресу, у коме се наводи да је она из разговора „четника“ чула да је Радојчић саставио списак од 10 мештана Ловаса које треба убити. Дакле, опет се помиње списак људи које треба убити у исказу наведене сведокиње, који коиндицира са списком који је помињао сведок Љубо Јелић, иако ово

двоје сведока немају никакве везе, нису били ни тада, нити су касније у било каквом међусобном контакту, дакле и временски и просторно потпуно одвојени, а обоје говоре о практично истој ствари. И на крају, неспорно је утврђена чињеница да су наведена цивилна лица која су била затворена у подруму Месне заједнице или касније довођена у тај подрум, па истог дана одвођена и убијена у време и на местима како је то већ речено да је утврђено. Из наведених чињеница и околности, отуда и закључак о истинитости дела исказа Љубе Јелића да се Милан Радојчић након разговора са Љубаном Деветакком и Божом Девчићем око списка тих људи распитивао ко би то могао да изврши. Према исказу опт. Александра Николајидиса, опт. Деветак и Девчић су дана 18.10.1991. године најпре испитивали Стипу Долачког и браћу Жељка и Дарка Павлића, иначе већ видно претучене. Након тога, они су их предали опт. Петронију Стевановићу, очигледно уз налог да буду убијени, јер тог истог дана након што их је опт. Петроније Стевановић одвео, та лица су заиста и убијена. Према томе, сматрам да су опт. Деветак и Радојчић на описани начин са једног списка евиденције затворених људи у подруму Месне заједнице одредили ко ће бити одведен и убијен, да су таква наређења пренели опт. Николајидису, Петронију Стевановићу и неколицини других припадника добровољачке оружане групе („Коста“, „Аждаја“ и другим НН), и да су ови поступили по њиховом наређењу и наведена лица лишили живота.

Будући да се ради о повезаним догађајима, како у односу на оптужене, тако и сведоке и жртве, у овом делу завршне речи осврнућу се још и на део прецизиране оптужнице под **IV тач.4-б)** а наиме да су оптужени Петроније Стевановић и Александар Николајидис у наведено време учествовали у убиствима неутврђеног броја цивилних лица, тако што су их по наређењу оптуженог Деветака, заједно са још неким припадницима оружане групе „Душан Силни“ одвозили са више путничких кола из импровизованог затвора – подрума Месне заједнице на разне локације, где су ова лица лишавана живота од стране за сада неидентификованих припадника наведене оружане групе.

Дакле, као што сам већ рекао у вези ових догађања, искази наведених оптужених се делимично разликују тј. наиме опт. Николајидис тврди да је од њега опт. Деветак тражио да се ликвидирају ова лица, али да је он то одбио и да он у томе није учествовао, док то исто тврди и опт. Петроније Стевановић, односно да је опт. Деветак то исто од њега захтевао, али да он у томе није учествовао него „Ступарева група“ у којој је био и опт. Николајидис. Међутим, сматрам утврђеним да су у наведеним радњама учествовала обојица окривљених.

Пре свега желим да истакнем да није могло бити на поуздан начин утврђено да су оптужени учествовали у одвођењу из подрума сваког од наведених цивилних лица која су потом убијена, а нити да су непосредно учествовали у физичким ликвидацијама тих лица, али сасвим сигурно јесу поједина од њих одводили, па је тако оптужени Александар Николајидис одвео на поједине од тих локација најмање једног од наведених, сада покојних оштећених, а оптужени Петроније Стевановић најмање њих петоро

и то браћу Жељка и Дарка Павлића, Стипу Долачког, Марина и Катарину Балић.

Према наводима опт. Александра Николајидиса, опт. Петроније Стевановић је одвео браћу Жељка и Дарка Павлића и Стипу Долачког према капелици на гробљу, да би он потом чуо пуцње, али да Стевановић није улазио тамо и није пуцао, док опт. Стевановић понавља да је опт. Николајидис нагурао четворицу на задње седиште „Пеглице“ и одвео их заједно са Воркапићем и Ступаром. Како је напред наведено лешеви браће Павлић нађени су у гаражи Иве Мађаревића, а леш Стипе Долачког нађен је у капелици на гробљу, односно на месту где их је према Александру Николајидису, који их је и препознао на фотографијама, довео Петроније Стевановић. Опт. Николајидис је навео да је он Стипу Долачког водио из затвора кући и да је супрузи Долачког рекао да ће бити пуштен, а да јој је после убиства Долачког Милан Девчић рекао да је Долачки био припадник МУП-а Хрватске у Вуковару и да је тамо убијао и клао. Оштећена-сведок Винка Долачки, супруга убијеног Стипе Долачког, је навела да њен супруг никада није довођен кући од када је био затворен, нити јој је ико рекао да ће убрзо бити пуштен.

Оно што је битно, сматрамо да је на несумњив начин утврђено, а то је да су они поступајући по наређењу Љубана Деветака поједине од тих лица одводили на места где су та лица ликвидирани, при чему није нужно да ли су у свакој прилици били заједно, али у сваком случају били су у групи од неколицине припадника њихове оружане групе, што на крају крајева произилази из исказа већ поменутог сведока Љубе Јелића.

Дакле, знали су да поступајући по наређењу воде одређена цивилна лица, која ће на месту где ће их одвести бити сасвим сигурно убијена. Ако их и нису лично убијали, овакво њихово поступање је имало значај одлучујућег доприноса у лишавању живота ових лица, без обзира који су их па и други појединци убили, те су у наведеном смислу они саизвршиоци у извршењу предметног кривичног дела, тј убиства цивилних лица, квалификована као ратни злочин против цивилног становништва.

Износећи своју одбрану, опт. Деветак и Радојчић, негирају да су на било који начин учествовали или да су одговорни за убиство наведених цивилних лица. Никада нису сачинили никакав „списак за ликвидацију“, нити су наредили било коме, па ни опт. Николајидису и Стевановићу да на описани начин изврше ликвидацију наведених цивилних лица. Не споре чињеницу да су та лица заиста убијена, али да у вези тих и таквих последица нема никакве њихове кривице.

Сматрам да је оваква њихова одбрана неоснована и усмерена на избегавање кривице за почињено дело, имајући пре свега у виду на несумњив начин утврђене чињенице и околности под којима су лишена живота наведена цивилна лица.

И одбрану опт. Николајидиса и Петронија Стевановића, а да нису учествовали на било који начин у лишавању живота наведених цивилних

лица, сматрамо неоснованом и усмереној на избегавању кривице, такође имајући у виду на несумњив начин утврђене чињенице и околности.

III

Оптужени:

**Љубан Деветак, Миодраг Димитријевић, Дарко Перић,
Радован Влајковић, Радисав Јосиповић, Јован Димитријевић, Саша
Стојановић, Драган Бачић и Зоран Косијер**

Наведеним делом оптужнице се ставља на терет оптуженима Љубану Деветаку, Миодрагу Димитријевићу, Дарку Перићу, Радовану Влајковићу, Радисаву Јосиповићу, Јовану Димитријевићу, Саши Стојановићу, Драгану Бачићу и Зорану Косијеру да су описаним радњама, као једним од облика извршења предметног кривичног дела у наведено време према цивилном становништву извршили радње **нечовечног поступања**, а опт. Радован Влајковић, Радисав Јосиповић, Јован Димитријевић, Саша Стојановић, Драган Бачић и Зоран Косијер и радње **наношења великих душевних и физичких патњи**.

1. Као што сам већ раније навео, на несумњив начин је утврђено да је опт. Љубан Деветак у наведено време које је обухватала ова оптужница био самовласно проглашени и фактички командант села. **А ко је био оптужени Димитријевић Миодраг** у наведено време, која је била његова формална функција, какав је уопште у то време био његов формални и фактички статус?

Пре свега, неспорна је чињеница да је опт. Миодраг Димитријевић у наведено време био активно војно лице у чину потпуковника и члан Зонског штаба ТО Ваљево, односно Штаба 4. оперативне зоне ТО. У наведеном својству одређен је и постављен испред Зонског штаба ТО Ваљево као координатор за борбена дејства за села Ловас, Чаковци и Опатовац. До 14.10.1991. године, био је стациониран у месту Чаковци, а од 14. па до 19.10. непрекидно је у наведеном својству боравио у Ловасу. Наведене чињенице произилазе како из дела исказа самог опт. Димитријевића, тако и из исказа осталих оптужених и многобројних саслушаних сведока.

Као спорне, требало је утврдити и чињенице његовог формалног својства – координатора за борбена дејства, те на основу чијег је наређења, формалног или усменог и са којим овлашћењима дошао 14.10.1991. године у Ловас.

Са јединицама ТО из ове Оперативне зоне, потпуковник Димитријевић 09.10.1991.године долази на подручје Источне Славоније, односно Товарник. У Товарник су дошле следеће јединице: противдиверзантски одред ТО Ваљево са три противдиверзантске чете – шабачка, лозничка и ваљевска и диверзантским водом те две самосталне чете са подручја општинских штабова ТО Лајковац и Љиг. Из Товарника, потпуковник Миодраг Димитријевић се 10.10.1991. године упућује у Чаковце, заједно са противдиверзантским одредом ТО Ваљево, чији је командант био оптужени Дарко Перић, резервни капетан прве класе. Одлазак потпуковника

Димитријевића у Чаковце је у складу са наређењем команданта 2.пмгбр. пуковника Душана Лончара - стр.пов.361-1 од 10.10.1991. године, у вези са тач.12. овог наређења које гласи....“ТО Ваљево поседа следеће реоне: са првом и другом четом поседа село Ловас, по ослобађању села и успоставља цивилну власт са ПДО ТО поседа реон село Берак – село Бокшић – село Чаковци – село Томпојевци и село Миклушевци. Командно место ТО Ваљево је у селу Чаковци.

Из наведеног наређења команданта 2.пмгбр којим се одређује командно место ТО Ваљево у Чаковцима, произилази и да се јединице са подручја Зонског штаба ТО Ваљево претпочињавају 2.пмгбр као целина, а не распоређују се по батаљонима ове бригаде. У складу са наведеним наређењем, као најстарији старшина по рангу и чину, потпуковник Димитријевић одлази у Чаковце, који су одређени за командно место ТО Ваљево. Истовремено, самосталне чете ТО Лајковац и ТО Љиг запоседају Ловас са задатком да организују кружну одбрану овог места. На командном месту ТО Ваљево, потпуковник Димитријевић се налази у функцији координатора за борбена дејства. Из Чаковца, потпуковник Димитријевић је са диверзантским водом ПДО ТО Ваљево отишао у Ловас 14.10.1991. године и од тада он непосредно на лицу места у Ловасу остварује своју улогу координатора, односно најстаријег по чину и рангу, а што је потврђено исказима сведока у доказном поступку, као и што произилази из налаза и мишљења вештака војне струке адмирала Антића. Цитирам: „Обзиром да су село запоселе чете ТО Лајковац и Љиг и да њихове снаге обезбеђују село Ловас, командири су одговорни за стање у њима. Међутим, појављује се потпуковник Миодраг Димитријевић као координатор и најстарији по чину у селу Ловас, па су у складу са „Правилима службе оружаних снага“ у тачки 37 „лица на служби у оружаним снагама дужна да извршавају наређења најстаријег присутног старешине када није присутан претпостављени старшина и када је неопходно да се предузму мере за извршење неодложних задатака, посебно у борби, ванредним приликама и у условима успостављања нарушене организације рада и прописаног реда и дисциплине, одговорност преузима он као најстарији присутни старшина. Према расположивој документацији, до 14.10.1991. године, све снаге које су се налазиле у селу Ловасу под директном су командом команданта 2.пмгбр, а од 14.10.1991. године, су требале бити потчињене потпуковнику Миодрагу Димитријевићу.“

Стоји чињеница да у прибављеним војним документима није пронађен ниједан формални акт – наредба или наређење у наведеном смислу. Али како се један број сведока такође изјашњавао о постојању наведене функције, а донекле и сам Димитријевић, може се закључити да је оптужени и формално био постављен на ту функцију, а да се основ за такво постављење налази у члану 52. Упутства о употреби ТО Савезног секретаријата за народну одбрану СФРЈ од 20.07.1977. године, у којем се између осталог наводи: „Команде јединица ЈНА, штабови и команде јединица ТО могу размењивати представнике – официре са посебним овлашћењима ради координације заједничких дејстава. Могу се такође, упућивати и представници у потчињене штабове и команде као и штабове у

ТО суседних ДПЗ, ради организовања садејства, ако су у питању задаци од заједничког интереса.“

Изјашњавајући се у овом делу, оптужени Димитријевић је у истрази истакао да је постојала наредба Зонског штаба ТО да он буде координатор за борбена дејства са јединицама ТО. Навео је да је такву наредбу добио написмено од пуковника Ђокића, команданта Зонског штаба ТО Ваљево, чак и детаљ да је у деловоднику Зонског штаба Ваљево наредба заведена од стране једне службенице. Истовремено, опт. Димитријевић је ту наредбу оценио као неписмено написану, јер како наводи, у њој нису назначени ни његови задаци, дужности и обавезе, а односила се на координацију са јединицама које практично нису ни постојале, зато што стављајући се под команду 2.пгмбр, те јединице губе статус територијалне јединице и постају оперативне јединице.

У току главног претреса, оптужени Димитријевић мења свој исказ, наводећи да га је у Чаковцима пуковник Ђокић оставио да помогне команданту ПДО, резервном капетану прве класе Дарку Перићу, ако наиђе на проблеме по позадинским питањима. На конкретно питање, да ли је био координатор за борбена дејства, опт. Димитријевић наводи да не зна да је уопште био координатор, а за свој навод у истрази да је био координатор за борбена дејства са јединицама ТО и конкретно помињање службенице која је ту наредбу уписала у протокол није имао другог објашњења до да је то можда био лапсус. Опт. Миодраг Димитријевић није имао никаквог ваљаног објашњења ни за свој навод да је он као активни потпуковник који се не бави питањима позадине и морала треба да помаже резервном капетану прве класе око позадинских питања, осим да о томе треба питати пуковника Ђокића што му је изадо тако глуп задатак. Не спори да је у Ловас дошао 14.10. и тамо остао све до 19.10.1991. године, наводећи да га је тамо из Чаковца преместио пуковник Ђокић, без икаквог акта и писаног документа, на основу усмене наредбе, као, како каже, шаховску фигуру.

У вези наведених чињеница и околности и у истрази, и на главном претресу, изјашњавао се и пуковник Ратко Ђокић, у наведено време командант Штаба 4. оперативне зоне (раније Зонски штаб ТО Ваљево). Исказ наведеног сведока је у знатној мери конфузан, па и противречан. У настојању да умањи одговорност пп Димитријевића за дешавање у Ловасу, па евентуално и своју одговорност, он на крају свог сведочења своди улогу оптуженог Димитријевића на координатора за позадинска питања, који према томе нема право да командује, јер се налази у зони одговорности 2.пгмбр. Међутим, наведени сведок је дајући исказ у истрази у најмање два примера показао да је оптужени Димитријевић итекако могао да командује, наводећи да је приликом једног сусрета са њим он тражио „чешљање терена“ због дејства снајпериста, те да је он највероватније и наредио да Перић дође у Ловас. Даље је навео да је послао Димитријевића на терен као координатора између команданта 2. бригаде и јединица територијалне одбране, у смислу позадинског обезбеђења и да не дозволи употребу јединица за ангажовање у борбеним дејствима. Наведени исказ ценим као контрадикторан и нормативној регулативи и логици војног поступања, јер како неко може не дозволити, ако не може наредити. Када му се том

приликом оптужени Димитријевић обратио речима: „Убише нас снајперисти са онога брда, ја ћу да покренем да идем у чешљање тај дан“, сведок Ђокић наводи да му је то изричито забранио, те да га је за решавање таквих проблема упутио на пуковника Лончара, команданта 2.пгмбр. Мада наводи да ни он, као начелник Штаба ТО Ваљево, није могао на терену где је надлежна друга бригада да наређује или доноси било какве одлуке, наведени сведок опет пада у контрадикцију, наводећи између осталог, да је он лично одвео из Ловаса неког капетана Марковића, зато што га је оценио као проблематичног, иако је овај био у саставу Команде 2.пгмбр, дакле не из састава Зонског штаба ТО Ваљево. Из наведених разлога сматрам да се не може прихватити као веродостојан исказ сведока у делу у којем је тврдио да је оптужени Димитријевић био задужен само за позадинска питања, да није био координатор за борбена дејства и да у наведеном смислу није имао командна овлашћења.

Дакле, из наведених доказа се закључује да је оптужени Димитријевић у наведено време формално био на функцији координатора за борбена дејства, на основу наредбе из Зонског штаба ТО Ваљево. Али сматрам да то није одлучна чињеница. Оно што је на несумњив начин утврђено је да је опт. Димитријевић у наведено време, у чину потпуковника и по чину и по рангу био најстарији старешина и у Чаковцима и у Ловасу, те да у смислу наведеног чл.37. Правила службе оружаних снага као најстарији присутни старешина преузима одговорност за све своје поступке и радње, пропуштања и издата наређења. Тако се у наведеном смислу и понашао што између осталог, произилази из делова његове одбране у којој наводи да се већ првог дана упознао са локалним цивилно-војним руководством - Деветаком, Радојчићем и другим, када је већ следећег дана 15.10.1991. године на заједничком састанку договорио јавно објављивање упозорења становницима села уз навођење великог броја рестриктивних мера и претње мерама одмазде. Такво упозорење забележено је у његовој личној свесци, али током поступка није могло бити доказано да је оно и јавно плакатирано по улицама Ловаса. Наведено наређење формулисано под називом „Обавештење грађанима села Ловас“, поред наведених претњи мерама одмазде садржи и политичке квалификације, као на пример „ушашка организација“, а овакво идеолошко етикетирање коореспондира са неприхватљивим односом новоуспостављене власти према већинском становништву Ловаса. Уместо да се укидају, рестриктивне мере су се појачавале, па су се на удару наредних дана нашли скоро сви мештани села Ловас који су се на нађеним аудио-видео касетама, видели за време прославе изборне победе ХДЗ-а. Да његово понашање није како он тврди, као некога ко је само саветовао и помагао локалну структуру власти, а касније и придешле војнике и старешине противдиверзантске чете, већ да је то било понашање војног старешине, који захтева и издаје наређења, произилази из догађања наредних дана, поготово од 17.10.1991. године.

а) дана 17.10.1991. године, у преподневним часовима, опт. Љубан Деветак и Миодраг Димитријевић заједнички доносе одлуку да се писмено нареди и јавно објави обавеза окупљања свих мушкараца старости од 18 до 65 година испред земљорадничке задруге, са објављеним образложењем да је сврха окупљања договор око радова, а прикривеним, како би се наводно

утврдило да ли неки од њих или од оних који су остали у селу учествују у ноћним оружаним провокацијама. Наведену одлуку реализује опт. Љубан Деветак, тако што на писмено наређење ставља свој потпис који потом бива прослеђен једном мештанину - Томиславу Шелебају, који затим, крећући се улицама уз добошарење гласно саопштава грађанима наведено наређење. Када је око 70 мештана поступило по овом наређењу и сакупили се испред земљорадничке задруге, поједини припадници оружане групе „Душан Силни“ и неколико припадника противдиверзантске чете из ТО Ваљево, прво их претресају, а онда утерују у ограђено двориште задруге. Ту их пописују и поједине од њих у блажој форми физички малтретирају, наредивши им између осталог да сву ноћ морају непомично седети на дрвеним клупама. На узвишеном трему испред њих, био је постављен један пушкомитраљез, а око њих су били наоружани стражари из наведених оружаних група.

На основу којих доказа су утврђене наведене чињенице?

Пре свега на основу дела исказа опт. Димитријевића из истраге, затим из делова односно садржаја свеске коју је опт. Димитријевић предао суду и потврдио његову аутентичност, исказа сведока Томислава Шелебаја, те исказа великог броја оштећених који су критичне прилике били међу масовно сакупљеним и затвореним мештанима Ловаса.

Опт. Димитријевић је у својој личној свесци између осталог забележио, цитирам: „Састанак 17.10.1991. године у 08 часова“. Тај податак није оспорио пред истражним судијом, али јесте на главном претресу, јер наводно није била пракса да се састанци одржавају ујутру, па је дозвољавао могућност и да је тај део накнадно дописан. Поред напомена о састанку у свесци је још записано следеће: „Зваћу појачање једне чете и треба ми смештај“. Очигледно се ради о пребацивању противдиверзантске чете из Чаковца у Ловас, која је тај дан у послеподневним часовима дошла у Ловас, а затим је још и констатовано „никакве акције самостално, за све мора ја да знам, да бих их синхронизовао“. Опт. Димитријевић није могао смислено да објасни откуд се навод да треба да зове појачање једне чете поклапа са доласком противдиверзантске ТО Ловас, ако је он није звао. Једнако као што није могао да објасни констатацију из исте те свеске, везано за састанак увече 17.10.1991. године, где је наведено „Одлучено је да се људи задрже у некој Економији, да се види да ли ће се мање дејствовати“. Само из ове констатације може се поуздано закључити да је он већ био упознат и да је знао да ће већ приведени људи у задрузи бити преко ноћи задржани.

Сведок Томислав Шелебај, иначе мештанин Ловаса, хрватске националности је између осталог навео да је у прогласу за окупљање мештана Ловаса 17.10.1991. године који је он добио од Ђуре Продановића (сада покојног), био Љубан Деветак, прецизирајући да је име и презиме било одштампано и документ потписан. Обзиром на све изнете чињенице апсолутно се искључује могућност да је наведени сведок или неко други сам написао неки текст и на основу њега позивао грађане Ловаса да се окупе испред дворишта земљорадничке задруге. То је могао учинити само онај ко

је имао конкретну власт у Ловасу, а неспорно је и несумњиво утврђено да је око 70 грађана поступило по наведеном наређењу.

Оптужени Љубан Деветак у целости негира да је учествовао у доношењу било каквог наређења о окупљању и затварању грађана Ловаса у земљорадничкој задрузи. Наводно је дана 17.10. ујутру био у Ердевику, а да је за проглас чуо кад се вратио, јер је видео и чуо Шелебаја како га чита. Осим тога истиче да му је Милан Девчић рекао да је добио папир са прогласом од Димитријевића, па га дао Ђури Продановићу, а овај Шелебају да га чита. Међутим, Милан Девчић није наведени део одбране Деветака потврдио. Стога одбрану оптуженог Деветака у наведеном делу сматрамо неоснованом и усмереној на избегавање кривице.

б) Истог дана, тј. 17.10.1991. године, након јутарњег састанка на којем су оптужени Деветак и Димитријевић донели наређење о обавези окупљања свих мушкараца старости од 18 до 65 година испред зграде земљорадничке задруге, оптужени Димитријевић, путем радио-везе наређује оптуженом Дарку Перићу, команданту ПДО ТО Ваљево да једна његова чета дође у Ловас. Поступајући по таквом наређењу, оптужени Дарко Перић са једном својом четом – противдиверзантском стиже у поподневним сатима у Ловас. Наведене чињенице и околности произилазе на основу јасног и убедљивог исказа оптуженог Дарка Перића, а и из напред цитираних навода из свеске опт. Димитријевића за дан 17.10.1991. године да треба да се обезбеди смештај за чету коју позива као појачање. Оптужени Димитријевић Миодраг негира да је издао такво наређење Перићу и да он не зна како је противдиверзантска чета, односно Перићева чета дошла у Ловас, што противречи и наводима из доказа које је овај окривљени приложио уз своју одбрану у истрази.

Поред свега, оптужени Дарко Перић је приликом суочења са оптуженим Димитријевићем одавао утисак искрености и знатно веће убедљивости у свом казивању у вези наведених чињеница и околности него оптужени Димитријевић.

Стога, потпуно је основан закључак да је оптужени Димитријевић поступио управо у сагласности са наведеним записом у његовој свесци и да је тог истог дана наредио оптуженом Перићу да једна његова чета дође у Ловас, а што се заиста и догодило. Сасвим је извесно да нико други из командног састава било које војне јединице 2.пгмбр није дао такво наређење оптуженом Перићу, а он нити је знао, нити је имао разлога да на основу сопствене одлуке дође са једном својом четом из Чаковца у Ловас.

Тог истог дана, 17.10.тг, у послеподневним часовима, оптужени Љубан Деветак и Миодраг Димитријевић одржавају састанак, којем поред њих двојице присуствују и Дарко Перић, припадници добровољачке оружане групе, Борислав Михајловић и Љуба Јелић, могуће и још неки, међу њима опт. Милан Радојчић и Славко Ступар, такође један од припадника добровољачке оружане групе. На том састанку опт. Деветак и Димитријевић доносе одлуку да наредног дана – 18.10.1991.г. крене у извиђање и претрес терена комбинована оружана група састављена од припадника диверзантске

чете при диверзантском одреду из састава ТО Ваљево, оружане групе „Душан Силни“ и два мештана као водича, те да се при извршењу тог задатка поведу и користе претходну ноћ противзаконито затворени и задржани мештани – цивили као обезбеђење од евентуалних напада хрватских оружаных снага, тзв. „живи штит“ и њихових минских поља, мада су знали да је неке од локација неколико дана раније минирала инжињеријска јединица из састава 2.пгмбр. Након тога опт. Димитријевић наређује опт. Дарку Перићу, команданту противдиверзантског одреда ТО Ваљево да припадници његове противдиверзантске чете, који су иначе тог дана стигли у Ловас, изврше задатак у садејству са припадницима оружане групе „Душан Силни“, док је оптужени Љубан Деветак то исто наредио двојци мештана – припадника ТО Ловас, које је одредио да буду водичи, а преко Борислава Михајловића и неколицини припадника наведене оружане групе.

О наведеним чињеницама и околностима, поред оптужених Димитријевића и Деветака изјашњавали су се и оптужени Дарко Перић, Милан Радојчић и Милан Девчић, те сведоци Борислав Михаиловић и Љуба Јелић, припадници добровољачке оружане групе и Илија Кресојевић, мештанин Ловаса, српске националности.

Изnoseћи своју одбрану, оптужени Миодраг Димитријевић наводи да је заиста 17.10.1991. године у вечерњим сатима одржан састанак на коме је договорен претрес терена. На том састанку поред њега и Љубана Деветака, била су присутна још нека лица из територијалне одбране. Међутим, тврди да он није руководио састанком нити је било шта наређивао Дарку Перићу, него га је, како каже, само молио и предлагао му.

Оптужени Љубан Деветак у целости негира било какво своје учешће на наведеним састанцима, да према томе није био присутан ни на поменутом састанку и да не зна какве су одлуке на том састанку донете. Пре доласка Димитријевића, он је ишао редовно на састанке код Вељовића, да би реферисао о привредним питањима, односно раду задруге, а када је дошао Димитријевић, присуствовао је неким састанцима, али не од почетка, него је позван да реферише о привредним питањима. Уочи догађаја на минском пољу, чекао је до 11 сати увече, а како није позван на тај састанак, отишао је да спава. У одбрани на главном претресу, оптужени Деветак је делимично модификовао своју одбрану везано за учешће на састанку 17.10.1991. године увече, наводећи да је можда и био, али да сигурно није био када се договарало о војним питањима, јер би у том случају упозорио да нема потребе да се претреса реон шуме Бадњара, зато што му је наводно било познато да су је тај дан прекрстарили месни ловци.

Сматрам да су наведене одбране оптужених Деветака и Димитријевића неосноване и очигледно усмерене на избегавање одговорности.

Оптужени Дарко Перић је и у истрази и на главном претресу навео да је по доласку у Ловас дошао на састанак којим је руководио потпуковник Димитријевић и на којем је сигурно био и оптужени Љубан Деветак. Том

приликом Димитријевић му је дао задатак да одреди војнике за обезбеђење два затвора малог (затвор ТО) и великог (затвор у задрузи), те да сутрадан његова противдиверзантска чета иде у претрес терена у воћњаку, а он са неколико припадника те јединице, добровољаца и територијалца да извиди део Ловаса ка шуми „Бадњара“. Конкретно, лично му је Димитријевић издао наредбу да ваљевска чета иде на претрес терета према „Борово“ фабрици и да испред њих иду затвореници. Упозорио га је на минско поље, те да ће са њима да иду добровољци и мештани - Срби као водичи, као и да ће ради безбедности људи водити чету од 40 до 50 затвореника из задруге. Том приликом, тврди оптужени Перић, упозорио је Димитријевића да се затворени људи у задрузи туку и малтретирају.

Зашто поверовати у истинитост казивања оптуженог Дарка Перића?

Пре свега и у овом делу свог исказа оптужени Перић је био јасан, одређен и убедљив, а у објективном смислу његов исказ се потврђује реалним догађањима наредног дана, тј. да се дана 18.10.1991. године, заиста и догодило све оно што је оптужени Дарко Перић рекао у свом исказу, односно да је део задржаних мештана у дворишту земљорадничке задруге, њих око 50 вођено у претрес терена, ка фабрици „Борово“.

И сведок Борислав Михаиловић потврђује чињеницу да је и он био присутан на састанку када је било договорено да се изврши претрес терена, и да је циљ био да се претресе тај део терена, и да се види да ли ту има заостатака наоружаних хрватских снага.

И сведок Љуба Јелић наводи да је био присутан 10-15 минута на том састанку када је договорено да се неки затворени мештани поведу и покажу где је минско поље како би га војска разминирала.

Опт. Милан Радојчић и Милан Девчић негирају да су били присутни на наведеном састанку, мада опт. Димитријевић у једном делу своје одбране у току претреса тврди да је на састанку био присутан и Милан Радојчић, будући да је у његовој свесци забележено само име Милан, а да се ради о Радојчићу, јер је он био из ТО, а на истом састанку је договорено да ТО иде у претрес неких кућа у делу Ловаса званом „Дол“.

Сведок Илија Кресојевић је категорично навео у свом исказу да је опт. Деветак наредио њему и Милану Рендулићу, иначе обојици мештана Ловаса да иду у претрес терена са војском и то на тај начин што им је преко Мирка Рудића поручио да се јаве у милицију, а кад су они тамо дошли, присутни Љубан Деветак им је рекао да иду у задругу и воде војску у претрес воћњака.

Искази **опт. Дарка Перића** и наведених сведока су сагласни у погледу одлучних чињеница, које се наводе у овом делу оптужбе. Није било ниједног разлога да се веродостојност њихових исказа доведе у питање, а тиме и на несумњив начин утврђене чињенице наведене у овом делу оптужбе. Стога сматрам да су одбрана опт. Димитријевића и Љубана Деветака неосноване и да се као такве не могу прихватити.

Зашто се описане радње оптужених у овом делу оптужбе под тачкама а) и б) квалификују као **нечовечно поступање**, тј. као један од облика извршења кривичног дела ратног злочина против цивилног становништва.

а) Издавање наређења о обавези масовног окупљања цивила - свих мушкараца од 18 до 65 година, испред земљорадничке задруге, искључиво хрватске националности, дакле из дискриминаторских разлога, увођење у затворени простор наведене задруге, уз успутно претресање и физичко малтретирање, наређење да сву ноћ морају непомично седети на дрвеним клупама, уз присуство наоружаних људи и постављеним пушкомитраљезом на трему изнад њих, представља демонстрирање огољене силе над беспомоћним цивилима.

А које су последице таквог понашања по наведена цивилна лица?

Сасвим сигурно, на основу опште познатог искуства, они су у таквим околностима осећали велики страх. Страх због неизвесности по свој телесни интегритет, па и живот, те су због тога сигурно трпели тешке душевне, а неки од њих и телесне патње. Стога сматрам да се основано може закључити да предузете радње оптужених и последице по оштећене у виду тешких душевних и телесних патњи, а којих су оптужени били свесни и хтели њихово наступање, представљају и објективна и субјективна обележја **нечовечног поступања**, као једног од облика извршења предметног кривичног дела.

б) Одлука опт. Димитријевића и Деветака да се приликом извиђања и претреса терена у присуству оружане групе користи велики број претходно затворених цивила, такође представља пре свега демонстрацију силе над беспомоћним цивилним лицима.

Оптужени су сасвим сигурно били свесни и незаконитости и недопуштености таквог наређења и последица његовог извршења, при чему није од одлучне важности да су они знали које конкретне норме међународног права при томе крше.

А које ће последице по цивилна лица наступити извршењем таквог наређења?

Несумњиво је да су последице по сва та лица врло извесне - тешке душевне и телесне патње, којих су они били свесни и хтели њихово наступање, а што се тиче додатних последица у виду могућности довођења у опасност живота и повреда телесног интегритета оштећених, оптужени су поступали са евентуалним умишљајем. Стога, описане радње оптужених, такође представљају и у објективном и у субјективном смислу радње извршења **нечовечног поступања**, као једног од облика извршења предметног кривичног дела, које се иначе сматра свршеним самим издавањем наређења, јер није нужно да је дошло и до његовог извршења.

И поред утврђених чињеница и околности, напред наведених, утврђено је и које је све радње предузео оптужени Љубан Деветак након послеподневног састанка 17.10.1991. године, као и следећег дана, 18.10.1991. године у јутарњим часовима. Дакле, након наведеног састанка, оптужени Деветак је отишао у задругу и обратио се приведеним цивилима рекавши им да ће ту остати преко ноћи, све док не кажу ко пуца на војску а да ће дању ићи да раде. При томе је из наведене групе цивила издвојио њих петнаестак као радни вод, који је имао одређена радна задужења у задрузи. О овим околностима и чињеницама изјашњавао се већи број сведока – оштећених цивила који су били у групи задржаних у ограђеном дворишном простору земљорадничке задруге, па је тако оштећени Иван Мујић навео да је радни вод издвојен у Деветаковом присуству. Исто су навели и сведоци Стјепан Пеулић, Томислав Шелебај, Андрија Балић, Милан Радмиловић, Љубомир Солаковић, Павле Шимуновић, Владо Бошњаковић, као и сведоци Јосип Кувездић, Мато Мађаревић, Иван Пољак, Стјепан Павличић и Јосип Бошњаковић, који су били међу оним издвојеним у радни вод, те сведок Фрањо Жадањ, који је навео да је по овом наређењу Деветака из дворишта задруге, њега и Владу Сомборца извео оптужени Милан Радојчић.

Оптужени Љубан Деветак негира наведене чињенице и околности, тврдећи да се 17.10.1991. године уопште није појављивао у дворишту задруге, па да према томе том приликом није издвајао људе за радни вод. Имајући у виду исказе наведених сведока који су јасни и убедљиви, и у погледу наведених одлучних чињеница апсолутно сагласни, сматрамо изнету одбрану оптуженог Деветака нетачном, односно потпуно неоснованом.

Држећи се временског редоследа догађања, у овом делу завршне речи изложићу анализу и оцену доказа ове оптужнице под IV тачка 1) у складу са данашњим прецизирањем.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Хоћете да прекинемо, тужиоче?

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА: Могу, што се мене тиче, ја могу наставити.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Добро, добро, ја сам рекла да можете и да седнете и да можете да прекинете када тражите, а Ви ако хоћете, изволите даље.

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА:

IV

Оптужени Љубан Деветак, Петроније Стевановић и Александар Николајидис

Дакле, након прикупљања и масовног затварања мештана Ловаса, хрватске националности дана 17.10.1991. године у послеподневним часовима и наведеног састанка истог дана увече, у ноћи између 17. и 18.10.1991. године у кућу Боре Кесера, где је била смештена локална

команда, долази оптужени Љубан Деветак и тада организује приказивање аудио-видео касете са митинга ХДЗ-а у Ловасу претходне године. Иначе, наведена касета је пронађена приликом једног од бројних претреса претходних дана. Том приказивању присуствовао је један број добровољачке оружане групе „Душан Силни“, међу којима и оптужени Петроније Стевановић и Александар Николајидис, као и многи други, тачно неидентификовани или сада покојни, као Коста Гвозденов, Зоран Обреновић звани „Аждаја“. Том приликом обраћао им се оптужени Деветак речима, цитирам „Е сада браћо, видите ко су вам непријатељи“. О наведеном начину обраћања оптуженог Деветака, најексплицитније се изјаснио оптужени Петроније Стевановић. Уверљивост овог дела исказа оптуженог Стевановића произилази из спонтаности његовог казивања о једној околности, која свакако не може бити резултат његове измишљотине, па је приликом суочења са оптуженим Деветаком, оптужени Петроније Стевановић оставио утисак непосредности и уверљивости, при чему се веродостојност казивања оптуженог Петронија Стевановића потврђује и несумњиво утврђеним каснијим догађањима и предузетим радњама и понашањем оптуженог Љубана Деветака у дворишту задруге, ујутро 18.10.1991. године.

Боравак Љубана Деветака у задрузи 18.10.1991. у јутарњим сатима највише је био обележен присуством суровом премлаћивању једног броја затвореника издвојених у посебну групу, а како наводи већина оштећених-сведока, према критеријуму припадности истих странци ХДЗ-а, а за неке је сам тражио да буду ту доведени и претучени, и то оне који су се по његовим информацијама и процени, највише експонирали као „непријатељи“, па тако Марка, Ивицу и Тому Сабљака, Мату Ходака, Милка Кесера, Петра и Николу Бадањка, Јосипа Туркаља, Ђуку Лукетића, Ивана Мујића, Ивана Цоњара, Марка Видића, Ивана Палијана, Антона Кризманића, Ивицу Ђаковића, Ивана Краљевића, Бошка Бођанца, Марина Мађаревића, Златка Тому, Ивана Видића. Дакле, чланство у ХДЗ-у и национална припадност били су основни критеријуми за наведено поступање оптуженог Љубана Деветака, али и осталих оптужених. Неки од наведених оштећених претучени су најпре у кухињи задруге као Марко Филић, Лука Балић, Берислав Филић. Наведене чињенице утврђују се на основу исказа сведока оштећених Ивана Мујића и Берислава Филића, који је навео да је он био одведен у трпезарију, где је претучен и да је све то гледао Љубан Деветак. У дворишту задруге, након тога брутално су претучена наведена издвојена лица. Ни сам оптужени Љубан Деветак не пориче да су ујутру 18.10.1991. године нека лица тучена, али да он то није могао спречити.

Из исказа сведока Антона Кризманића, утврђује се да је Љубан Деветак издвојио групу затворених лица која је потом претучена.

Сведок Томислав Шелебај је навео да су ујутру у задрузи издвојили неке које су видели на касети са прославе ХДЗ-а и због тога их тукли, а да су ти издвојени по прозивци од стране Љубана Деветака. О томе ко ће бити издвојен, у коју групу одлучивао је искључиво опт. Деветак. Тако је примера ради, вратио оштећеног Марка Филића, који је покушавао да крене заједно са издвојеним лицима. Када је уочио већ претходно претученог

Ђуку Лукетића, наредио је њему и „Кости“ (сада пок. Кости Гвозденову) иначе припаднику добровољачке оружане групе, да доведу Перу (оца) и Анту (брата). Када су они доведени, прво су у његовом присуству тешко претучени од стране појединих припадника ове оружане групе, а затим изведени из дворишта задруге и одведени у затвор, подрум у згради Месне заједнице, где је било, као што смо рекли седиште локалне ТО, а потом су, како смо то већ навели да је утврђено, сва тројица истога дана убијени.

У наведеној тучи, пребијању и повређивању оштећених цивила, учествовали су и **опт. Александар Николајидис**, с тим што су се у томе нарочито истицали **опт. Петроније Стевановић**, затим сада пок. „Коста“ и „Аждаја“, те неидентификовани припадници исте оружане групе „Никола“, „Марко“, „Боксер“.

Из исказа сведока оштећеног Жељка Сомборца, утврђује се да га је опт. Александар Николајидис ударио кундаком пушке у пределу ува. Истинитост исказа наведеног сведока потврђују искази такође сведока оштећеног Милана Цоњара, Слободана Грубача, који је навео да је „Аца Коњ“ идентификован као опт. Александар Николајидис, био са добровољцима „Аждајом“, „Батом“, „Костом“, „Боксером“, „Николом“, „Марком“ и др., који су песницама, ногама, кабловима, металним шипкама, палицама, хидрауличним цевима, ударали већи број наведених цивила који су јаукали од удараца.

Исказе наведених сведока потврђује исказ сведока Драгана Милићевића, зв. „Таки“, који је у преткривичном поступку навео да је „Аца Коњ“ тј. опт. Александар Николајидис био међу онима који су ушли у хангар где су тучени и затворени, а када је изашао рекао је да је поломио кундак на пушци којом је ударао Хрвате.

На главном претресу међутим, овај сведок је променио исказ, означавајући као лице које је тукло кундаком Хрвате НН „Боксер“.

Сматрам да је исказ наведеног сведока дат у преткривичном поступку истинит, јер је у сагласности са исказима касније саслушаних сведока оштећених с једне стране и с друге, да је наведени сведок у преткривичном поступку спонтано и искрено навео чињенице и околности које су му очигледно биле познате, не процењујући колико тај његов исказ може у некој даљој фази поступка довести опт. Николајидиса у тежу ситуацију, а када је то схватио током главног претреса, онда је исказ променио у намери да подржи и помогне одбрани опт. Александра Николајидиса.

Нема готово ни једног од осталих оптужених, сведока припадника добровољачке оружане групе и сведока оштећених цивила који поступање и понашање опт. Петронија Стевановића нису доводили у вези са многобројним инкриминисаним догађањима у наведеном периоду. Сви они у битном нарочито истичу његово сурово и брутално понашање у ноћи између 17. и 18.10., а нарочито ујутру 18.10. те године. Па тако и опт. Љубан Деветак наводи да се Петроније Стевановић посебно истицао, цитирам „...по ножу“, само је ходао као луд са ножем у једној руци...“. Да се

критичне прилике кретао између затворених цивила у дворишту задруге и убадао их ножем по разним деловима тела, утврђује се на основу исказа бројних сведока оштећених.

Сведок Драго Сабљак је навео да је ошт. Ивица Ђаковић седео на клупи поред њега, када га је Петроније убо у дебело месо. Овај исказ потврђују и сведоци Антон Кризманић и Милан Цоњар, Станислав Франковић, Стјепан Пеулић, Слободан Грубач.

Бошка Бођанца је убадао ножем, али су овог оштећеног тешко претукли и многи други из наведене групе, будући да је несумњиво утврђено да се он у групи мештана који су вођени улицом на наведено минско поље од задобијених повреда више није могао кретати, због чега је, како ћемо то касније видети убијен од једног за сада НН припадника наведене оружане групе.

О наведеним чињеницама и околностима сведочили су Иван Мујић, Стјепан Пеулић, Емануел Филић, Милан Радмиловић, Станислав Франковић.

Истом приликом оптужени Петроније Стевановић убадао је ножем и већ претходно тученог Марина Мађаревића, затим Златка Тому, Ивана Видића, Антуна Лукетића, а што се утврђује на основу исказа сведока – оштећених Антона Кризманића, Ловре Герстнера, Владе Бошњакковића, Јосипа Сабљака, Милана Радмиловића, Ивана Мујића, Емануела Филића, Станислава Франковића, Ивана Цоњара, Томислава Шелебаја, Викице Филић, Петра Вулете, Јосипа Оструна, Марина Мађаревића, Драге Сабљака, Стјепана Пеулића и других.

Посебно брутално понашање опт. Петроније Стевановић испољио је према сада пок. Јосипу Туркаљу. Претходно га је неким хидрауличким цревом ударао, а затим му неким ножем, небитно је да ли је од пушке или неким другим или можда чак и неким другим оштрим предметом, шишао-секао дугу косу. Наведене чињенице и околности произилазе из исказа сведока Ивана Мујића, Андрије Балића, Јосипа Сабљака, Станислава Франковића, Томислава Шелебаја, Владе Бошњакковића, Милана Радмиловића. Део наведених чињеница у свом исказу признаје и сам опт. Петроније Стевановић, када је у делу своје одбране рекао да је ошт. Туркаљу маказама за шишање оваца одсекао косу и „прикуцао“ му неколико шамара.

Износећи своје одбране у вези наведених чињеница и околности сва тројица оптужених негирају да су на описани начин предузели инкриминисане радње.

Оптужени Љубан Деветак негира експлицитно да је неке прилике био присутан приликом приказивања аудио-видео касете са прославе ХДЗ-а, али да се није на начин како је то навео опт. Петроније обратио присутним припадницима добровољачке оружане групе, нити је на било који начин те прилике и 18. ујутру вршио издвајање на оне који ће бити претучени и после тога вођени у претрес терена. Не спори да је издвојио само групу од

неколико људи који су били неопходни за обављање радова у оквиру Земљорадничке задруге, те је намеравао да узме још већи број људи али да му то нису дозволили припадници војске. Никоме није наредио да то јутро туку појединине затворене цивиле, видео је да се појединци физички малтретирају и туку, али он нема никакве везе са тим, нити је имао могућности да тако нешто спречи.

За проблем затворених људи у задрузи, тврди Деветак, сазнао је ујутро 18.10.1991. године од Милана Миљковића, када је ујутро навратио код њега и Римара, пре него што је дошао у задругу. Међутим, сведок Милан Миљковић у свом исказу је навео да то јутро Љубан Деветак није био код њих двојице. Осим тога, супротно тврдњи оптуженог који је истакао да је издвајање вршио приликом изласка мештана кроз малу капију, из исказа свих осталих сведока утврђује се да је то издвајање вршено у кругу дворишта задруге, а да су потом цивили излазили на велику, а не на малу капију.

Имајући у виду на несумњив начин утврђене чињенице и околности, сматрамо изнету одбрану оптуженог у наведеном делу неоснованом и очигледно усмерену на избегавање кривичне одговорности односно кривице за предузете радње и наступеле последице.

Оптужени Александар Николајидис не оспорава да је критичне прилике био присутан у двориште задруге када су мучени и малтретирани поједина цивилна лица, али да он у томе није учествовао, никога није ударао нити на било који начин допринео њиховом физичком малтретирању. Ценећи овакву његову одбрану, сматрамо је неоснованом и усмереном на избегавање одговорности односно кривице, јер је у супротности са несумњиво утврђеним чињеницама на основу исказа наведених сведока.

И **оптужени Петроније Стевановић** негира да је на описани начин учествовао у физичком малтретирању и повређивању оштећених цивилних лица у дворишту задруге, изузев делимичног признања која се односи на шишање ошт. Јосипа Туркаља. И његову изнету одбрану сматрамо у потпуности неоснованом, јер је у супротности са несумњиво утврђеним чињеницама које произилазе из исказа наведених бројних сведока, па и појединих оптужених.

Зашто утврђене радње и поступци **опт.Деветака** представљају **подстрекавање** на извршење једног од облика предметног кривичног дела – повреда телесног интегритета и нечовечно поступање.

Као прво, у дворишту задруге већ су се налазили бројни мештани цивили, што су знали сви учесници ових догађања, па и сви оптужени. Обраћање присутним припадницима добровољачке оружане групе приликом приказивања аудио-видео касете са митинга ХДЗ речима „Е сада браћо видите ко су вам непријатељи“ представља и објективно и субјективно јасан позив присутнима да према цивилним лицима, мештанима Ловаса, без икаквих ограничења предузму мере и радње, у суштини одмазде, јер према исказу неких сведока, појединци су приликом наведеног митинга или

прославе упућивали припадницима српског народа и увреде и претње на националној основи. Да би се неке радње и поступци могле окарактерисати као подстрекавање на одређено чињење, није од одлучне важности да оне буду намењене индивидуално тачно одређеним лицима и да се односи на индивидуално тачно одређене оштећене. Довољно је да оне код одређеног или одређених лица, као одређене циљне групе, створе или подрже већ донету одлуку о траженом поступању, односно да се код одређене циљне групе потенцијалних извршилаца, која је одређена у времену, простору и припадности жели постићи стварање или подржавање одлуке на одређено понашање. Ни они на које треба да се односи наступање последица, као резултат прихваћеног подстрекавања, такође не морају бити индивидуално одређени. Довољно је да су у датој ситуацији као циљна група одређени, дакле по одређеној врсти, припадности, времену и простору. Такође није нужно ни да начин подстрекавања буде експлицитан. Довољно је да се према датим околностима случаја поуздано може закључити за разумном свешћу да и онај који подстрекава, а и они који се подстрекавају, знају о којим радњама и последицама се ради.

Сви наведени општи услови за постојање подстрекавања су у конкретном случају задовољени на начин како сам то већ истакао.

Ово и због тога што су одмах то јутро многи од присутних припадника наведене оружане групе, међу њима и опт. Петроније Стевановић и Александар Николајидис, правилно разумели који смисао је имало претходно обраћање оптуженог Деветака, након чега су предузели наведене радње и поступке, које и објективно и субјективно представљају и повреде телесног интегритета и нечовечног поступања према оштећеним цивилним лицима, као облицима извршења кривичног дела ратног злочина против цивилног становништва из чл. 142. ст.1. КЗЈ.

Као што сам већ напред навео, цивилна лица која су у току ноћи била затворена у дворишту земљорадничке задруге, потпуно беспомоћни, са наоружаним чуварима око себе, у страху и са неизвесним очекивањима шта ће се догодити, поготово што су били присутни а неки и лично доживели физичко и психичко мучење и малтретирање, сасвим сигурно су трпели тешке и душевне и телесне патње, што је једно од обележја инкриминисаних радњи нечовечног поступања. А они за које смо рекли да су том приликом буквално тешко претучени, претрпели и знатне повреде телесног интегритета.

Описане радње оптуженог Петронија Стевановића у односу на оштећеног Јосипа Туркаља, физичко малтретирање и шишање косе, било да је то извршио неким од ножева или маказама за овце, како сам каже, суштински значи озбиљан насртај на људско достојанство, које такође представља један од облика нечовечног поступања а тиме и кривичног дела ратног злочина против цивилног становништва из члана 142. став 1. КЗЈ.

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА: Е сада или да наставимо даље, шест сати је или сутра?

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Стигли смо до минског поља, за ове остале, је ли тако?

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА: Да, да, сада иде под 2. Дарко Перић и сада иде ово минско поље.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Добро, онда да сада прекинемо, да не бисмо негде пред крај пресекли, а прекинућемо сада па сутра у исто време.

Суд доноси

Р Е Ш Е Њ Е

Главни претрес **СЕ ПРЕКИДА** у 18,06 часова и биће настављен дана:

24. априла 2012. године,

са почетком у 14 часова и 30 минута, судница број 2.

Довршено.

ЗАПИСНИЧАР

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА-СУДИЈА